

O NEKIM PODACIMA IZ NOVOOBJAVLJENIH VRELA ZA STARIJU POVIJEST KRKA

Prof. dr. Lujo MARGETIĆ
Rijeka
G. Carabino 11

UDK 949.75-2 Krk »11/13«
Izvorni znanstveni članak
Primljeno 13. studenoga 1991.

Autor analizira isprave što ih je objavio J. Kolanović u »Vjesniku Istarskog arhiva« za 1991. U svom radu autor ističe veliku važnost objavljenih isprava i izražava nadu da će J. Kolanović nastaviti s daljnjim objavljivanjem nove građe za našu stariju povijest. Autor daje i neke primjedbe na objavljene tekstove. Osim toga autor dokazuje da je isprava br. 3 po svom sadržaju očito krivotvorina, a osvrće se i na sadržaj drugih isprava, osobito na nove podatke o krčkim knezovima Bartolu V i Marku I te na pitanja kako su krčki knezovi privremeno izgubili krčko kneštvo četrdesetih godina XIII. stoljeća, kada su se uspjeli vratiti na Krk i postati nasljednim knezovima, te na položaj Škineline loze na Krku u odnosu na »glavnu«, Vidovu lozu krčkih knezova.

I. Uvodne napomene

U »Vjesniku Istarskog arhiva« za 1991. godinu objavio je Josip Kolanović 30 isprava iz fonda »Mensa patriarcale« Državnog arhiva u Veneciji što se nalaze među spisima bivše benediktinske opatije Sv. Ciprijana na Muranu.¹ Od tih isprava, od kojih su neke sačuvane u više prijepisa, već su neke objavljene u Smičiklasovu izdanju »Codex diplomaticus«, i to:

a) CD II, 74-75, br. 76 iz prosinca 1153, izdana u Krku, s registom: »Petar biskup krčki utemeljuje samostan Sv. Benedikta na Krku«,

b) CD II, 75-76, br. 77 iz prosinca 1153, izdana u Krku, s registom: »Dedoka i Radoslav, zastupnici grada Omišlja na otoku Krku daruju redovnicima Sv. Benedikta crkvu Sv. Martina i kapelu sv. Apolinara«,

c) CD II, 204-206, br. 198 iz prosinca 1186, izdana u Krku, s registom: »Ivan biskup krčki daruje mletačkom samostanu Sv. Ciprijana svoju crkvu Sv. Ivana koja stoji u gradu Krku kod gornjih vrata«,

¹ J. KOLANOVIĆ, *Crkve i posjedi muranske opatije Sv. Ciprijana na otoku Krku*, Vjesnik istarskog arhiva, sv. 1 (XXXII), Pazin 1991, 111-146.

d) CD II, 229-230, br. 212 iz lipnja 1188, izdana u Rivoaltu, s registom: »Ivan biskup krčki daruje redu Sv. Benedikta crkvu Sv. Ivana u gradu Krku«,

e) CD IV, 88-89, br. 81 od 4. listopada 1239, izdana u Krku, s registom: »Ivan Dragomirov đakon daruje samostanu Sv. Ivana u Krku crkvu koju je sagradio zajedno sa svojim bratom Anastazijem«,

f) CD IV, 87, br. 80 od 4. listopada 1239, izdana u Krku s registom: »Anastazije Dragomirov daruje samostanu Sv. Ivana u Krku crkvu što ju je on sagradio sa svojim bratom Ivanom đakonom«.

U istome fondu nalazi se i isprava od 30. prosinca 1323, koju je Smičiklas objavio u CD IX, 162-166, br. 133 od 30. prosinca 1323, izdana u Krku s registom: »Knez krčki Nikola dariva samostanu Sv. Ciprijana de Murano crkvu svoju kod grada Vrbnika u Rogozniću« u koju je uključena i isprava od 28. rujna 1322, izdana u Muranu. Ona je objavljena u CD IX, 77-78, br. 64. Kolanović ovu ispravu ne objavljuje uz obrazloženje da je »dosta opširna«, ali zato daje onovremeni regist na latinskom i kasniju bilješku na talijanskom jeziku.²

Dakle, autor objavljuje 24 dosad nepoznate isprave, od kojih neke donose nove važne podatke za hrvatsku povijest pa autoru treba odati puno priznanje na trudu što ga je uložio. Autor napominje da će zajedno s mr. J. Jelinčićem nakon pregleda svih obavijesnih pomagala što se nalaze u Državnom arhivu u Veneciji izraditi »pregled fondova i serija u kojima se nalaze izvori prvenstveno za hrvatsku i slovensku povijest«,³ ali da je već unaprijed odlučio upozoriti na dio srednjovjekovnih isprava što se odnose na Krk. Bilo bi od neprocjenjive koristi ako bi autor nastavio s objavljivanjem dosad neobjavljenih izvora iz mletačkih arhiva koji bi popunili Ljubićeve Listine i Smičiklasov Codex.

Autor navodi da Smičiklas nije objavio isprave »prema izvorniku, već prema prijepisu što se nalazi u Farlatijevom djelu *Illyricum sacrum*«,⁴ a u bilješki uz ispravu br. 18 za nepotpuni tekst »vir(...)« napominje: »deest in originali«.⁵

Mislimo da je autor svakako trebao upozoriti na to da li se kod pojedine isprave radi o izvorniku. Isto tako trebao je, smatramo, upozoriti na eventualne krivotvorine i svoje mišljenje bar ukratko obrazložiti.

Autor napominje da daje »inačice« kasnijih prijepisa. Ipak valja primijetiti da je npr. isprava br. 9 iz lipnja 1188. sačuvana u dva primjerka, od kojih je jedan prijepis od 24. studenoga 1299, ali autor nije dao nijedne inačice. Isto vrijedi i za inačice u raznim prijepisima isprave br. 14.

² N. dj., 113.

³ N. dj., 111.

⁴ N. dj., 111-112.

⁵ N. dj., 134.

Inačice po Farlatiju objavljenih isprava nisu navedene. To ne smatramo nekim ozbiljnijim propustom, jer čitatelj može tekst provjeriti bilo kod Farlatija bilo kod Smičiklasa. Ipak je uobičajeno dati i inačice prema objavljenim tekstovima.⁶

Autor nam je vrlo ljubezno poslao fotografije objavljenih isprava pa mu na tome i ovom prilikom toplo zahvaljujemo. Uočili smo da na pojedinim mjestima tekst treba pročitati na drukčiji način. Prilikom korištenja objavljenih isprava treba svakako uzeti u obzir ove primjedbe:

Isprava br. 1 umjesto: <i>riteque</i>	ispravno: <i>viteque</i>
umjesto: <i>rite</i>	ispravno: <i>vite</i>
umjesto: <i>has</i>	ispravno: <i>fas</i>
Isprava br. 2 umjesto: <i>quatriet (...)</i>	ispravno: <i>Quaris et Bracis</i>
umjesto: <i>Ivanacii</i>	ispravno: <i>Jacovacii</i>
umjesto: <i>Dragoslavi</i>	ispravno: <i>Dragosclavi</i>
umjesto: <i>Secenici</i>	ispravno: <i>setenici</i>
Isprava br. 6 umjesto: <i>produxerunt</i>	ispravno: <i>produxit</i> ⁷

Neki regesti mogli bi zavesti nestručnog čitatelja.

U registu isprave br. 2 kaže se da su Dedoha i Radoslav »odvjetnici«. U tekstu isprave stoji »advocati«. Prijevod bi nestručnjaka mogao zavesti jer ovdje »advocatus« ne znači »odvjetnik« u danas uobičajenom smislu. U tzv. vlastitim crkvama i samostanima (njem. Eigenkirchen i Eigenklöstern) »vlasnik« je imao npr. pravo postaviti opata (uz suglasnost crkvene vlasti), a imao je usto i pravo na razna podavanja. O tim pravima obavještavaju nas isprave br. 12, 14 i 15 koje su za crkvenu pravnu povijest od osobita interesa. U ispravi broj 2 »vlasnici« crkve Sv. Martina i kapele Sv. Apolinara odriču se svoga »vlasničkog« prava i prenose ih u biti na papinsku stolicu što se vidi i po tome što je jedan od preuzimatelja Henricus, Sancte Romane ecclesie subdiaconus, apostolice sedis legatus - dakako preko samostana Sv. Benedikta na rijeci Pad -

6 Spomenut ćemo samo neke. Većina je beznačajna. Tako npr. CD II, 74-75 po Farlatiju ima *incarnationis* a isprava br. 1 *incarnationis*; *millesimo* - *milesimo*; *decembri* - *decembrio*; *Apollinaris* - *Apollenaris*; *excommunicationis* - *excommunicationis*; *faciatis* - *fatiatis*; *Doymus* - *Doimus* itd. Neke su nešto važnije: *earum* - *eorum*; *subscripta sunt* - *subscribuntur*; *loco tuo* - *loco tui*; *scribere* - *scriberer*. Važnije su i *viteque* - *riteque*; *infecerimus* - *iniecimus*; *has* - *fas*; *de Budimeo* - *de Budinico*. U ispravi br. 2 (CD II, 75-76) spominju se među darovanih nekretnina, uz ostalo, »ad tres monticellos et ab alliis tribus monticellis« (itd.). Tekst u CD nema *alliis* nego *abbassus*. Tekst isprave br. 8 prilično se razlikuje od odgovarajućeg teksta u CD II, 204-206, ali razlike se uglavnom odnose na okolnost što je Farlati upotrijebio kasniji prijepis označen u fondu s N 10. Za ispravu br. 9 možemo, čini se, s pravom posumnjati da se inačice teksta objavljenog u CD II, 229-230 odnose vjerojatno na tekst N 12, te na prijepis od 24. studenoga 1299, npr. inačica *distribuntur* umjesto *describuntur*. Umjesto » + Ego Nicolaus presbiter Sancti (...)« Farlati i Smičiklas donose »Ego Nicolaus presbiter sancti Canciani«. U ispravi br. 10 autor čita *postea* a Farlati i Smičiklas *pro ea*. U ispravi br. 11 nalazi se ista inačica (*postea* - *pro ea*) i još poneke druge.

7 Ima i drugih, manje važnih razlika. Evo nekih. Isprava br. 1 (N 1) *scriberer* - *scribere*; *fas hoc* - *hoc fas*; *subscripsi* - *subscripsi*(!); (N 2) *sedis* - *om*; *Gratulus* - *Gronulus*; isprava br. 2 (N 3): *ut violatorem* - *ut ecclesie violatorem*; *Appollenris* - *Apollenaris*; *alliis* - *aliid*; *ab alliis* - *ab aliis*; *adiacentiis* - *adiacenciis*; *trassactamus* - *trassactamus*(!); isprava br. 3: *Cypriani* - *Cypria*(!); isprava br. 4: *parem* - *partem*; *miravero* - *migravero*; *contingerit* - *contigerit*(!); *consorio* - *consorcio*; *su* - *si*; *habeas* - *habeat*; *testes* - *testes*(!); *diaconus* - *diacon*(!); *de Priage* - *Priage*; isprava br. 6: *investitionae* - *investitione*; *possessionem* - *posesionem*; isprava br. 9 (N 11): *potstate* - *potestate*; *nescientis* - *nesciente*; *Patenianus* - *Patrenianus*; (N 12): *Rivolaati* - *Rivoalti*; *Sancti (...)* - *Sancti ...*; isprava br. 11: *volutate* - *voluntate*; isprava br. 14 (N 26): *deffendere* - *defendere*; (N 28): *Bombaldi* - *Rombaldi*; *reperi* - *reperii*.

slično kao što su to naveliko radili njemački »vlasnici« crkava počevši od XI. stoljeća. Zato bi ovdje bilo bolje prevesti »advocatus« kao pokrovitelj ili zaštitnik.

Prema regestu isprave br. 12 proizlazilo bi da 30. lipnja 1243. god. »Slaveni koji se poimence navode polažu prisegu«. Međutim, u ispravi se samo iznosi svjedočanstvo o zakletvi koju su Slaveni položili mnogo ranije, tj. u vrijeme prethodnoga, već odavno umrloga kneza Vida II. On je sa svojom braćom vladao Krkom od 1198, a zadnja vijest o njemu je iz 1232/1233.

Prema regestu isprave br. 14 proizlazi da su se ovlaštteni stanovnici Omišlja obvezali »da će braniti priora i samostan« i da »za to dobivaju četvrtinu samostanske stoke izuzev svinja«. Međutim, u ispravi je riječ o nečemu drugom. Ovlaštteni Omišljani odustaju od svojih mnogobrojnih trajnih prava i pristaju da im se umjesto toga jednokratno ustupi četvrtinu samostanske stoke (izuzev svinja). Na ime počasti primat će ovlaštteni Omišljani godišnje tri ovna, jedno piće prije blagdana i tri pića na sam blagdan Sv. Apolinara (23. srpnja). Tek kao neka vrsta sankcije dodaje se u ispravi da će ovlaštteni Omišljani braniti priora i samostan od svakoga koji bi tvrdio da ima na samostan neka prava i platiti samostanu ugovornu kaznu od 100 zlatnika.

U regestu br. 15 beznačajnom omaškom ispalo je da su ovlaštteni Omišljani primili, uz ostalo, i dva teleta, a u ispravi br. 12 radi se o nevažnom lapsus calami: nije riječ o četiri jarca, nego o četiri ovna.

II. O ispravama br. 1, 2 i 3

1. Prema ispravama br. 1 i 2 iz prosinca 1153. god. prepuštene su benediktinskom samostanu na rijeci Padu (kod Mantove) crkva Sv. Martina i kapela Sv. Apolinara, i to tako da ih je u ime opata Uberta preuzeo papin legat Henrik i redovnik spomenutoga samostana Albert. Naprotiv, prema ispravi br. 3 krčki biskup Bono tvrdi da je pred njega došao *Guljelmo, prior mletačkoga samostana Sv. Ciprijana* i pokazao mu privilegij krčkog biskupa Petra u korist opata Uberta i samostana Sv. Ciprijana. Biskup Bono nadalje tvrdi da je prema tom privilegiju crkva Sv. Martina s kapelom Sv. Apolinara po savjetu »braće« biskupa Petra i pokojnoga krčkoga kneza Dujma i po volji Dedoke, Radoslava i ostalih patrona predana opatu Ubertu »kao i samostanu Sv. Ciprijana« a u prisutnosti (in presentia) papina legata Henrika dodijeljena opatu Ubertu »a također i samostanu Sv. Ciprijana«. »Nakon što je to dobro razumio i razmotrio«, biskup Bono na osnovi svojega ovlaštenja i ovlaštenja svoje »braće« kao i na osnovi savjeta knezova Bartolomeja i Vida, dodjeljuje »tebi Rajneru opatu Sv. Benedikta na rijeci Padu« i samostanu blaženog Ciprijana i gospodinu Guljelmu, prioru toga samostana (...) crkvu blaženog Martina s kapelom Sv. Apolinara«.

Isključeno je da bi krčki biskup Bono mogao izjaviti tako očitu neistinu, naime, da je svojim očima vidio ispravu svoga prethodnika Petra po kojoj bi navodno biskup Petar darovao crkvu blaženoga Martina s kapelom Sv. Apolinara mletačkom samostanu Sv. Ciprijana. U ispravi br. 1 iz 1153. god. biskup Petar uopće ne spominje samostan Sv. Ciprijana. U toj ispravi kao i u ispravi br. 2 (također iz 1153) nema o samostanu Sv. Ciprijana ni riječi. Tamo se posve jasno kaže da su crkva Sv. Martina s kapelom Sv. Apolinara predane samostanu Sv. Benedikta na rijeci Padu, i to u ruke Alberta, redovnika toga samostana, i u ruke papina legata Henrika (recipientibus domino Henrico, Sancte Romane ecclesie subdiacono Apostolice sedis tunc legato et dompno Alberto tuo monacho). Isprava br. 3 iz 1172. naprosto prešućuje redovnika

Alberta koji je bio izravni predstavnik samostana Sv. Benedikta, a temeljito mijenja ulogu papina legata Henrika. U ispravama br. 1 i 2 on je *preuzeo* crkvu Sv. Martina s kapelom Sv. Apolinara, a u ispravi br. 3 predaja tih crkava izvršena je samo »u *prisutnosti* gospodina Henrika (...) apostolskog legata«. Razlika je bitna i odlučujuća. Iz teksta isprave br. 3 proizlazi bi kao da je 1153. god. došlo do »koncesije« (concesse-rat) darovanih crkava samostanu Sv. Benedikta, a da je do prave primopredaje došlo tek 1172. god. i to prioru mletačkoga samostana Sv. Ciprijana. Istina je da je samostan Sv. Ciprijana pod ingerencijom samostana Sv. Benedikta, ali su oni ipak dvije pravne osobe, od kojih je jedna pod jakim političkim uplivom rimske kurije (Sv. Benedikt), a druga pod budnom paskom mletačkih vlasti. Uostalom, znakovito je da je ona sačuvana samo u prijepisu iz 1221. Nije li simptomatično da je upravo ta isprava, koja je trebala služiti kao podloga vlasti samostana Sv. Ciprijana nad crkvama Sv. Martina i Sv. Apolinara, sačuvana samo u kasnijem prijepisu? Ali to ipak ne znači da je ona u cjelini neupotrebljiva. Protokol i eshatokol uzeti su vjerojatno iz neke druge pouzdane isprave pa nemamo razloga sumnjati u doista zanimljiv podatak da je kao svjedok fungirao osorski biskup Prestancije, kao što nema razloga sumnjati u opstojnost krčkoga biskupa Bona. To je svakako važan doprinos kronotaksi osorskih i krčkih biskupa.⁸ A ima i drugih korisnih i upotrebljivih podataka.

2. Zašto je upravo 1153. god. došlo do predaje crkve Sv. Martina s kapelom Sv. Apolinara benediktinskom samostanu na rijeci Padu, i to ne samo predstavniku toga samostana, nego upravo papinskom legatu - i to još »na savjet« krčkoga kneza Dujma? Znamo da su rimska kurija i Mletačka Republika iz mnogih razloga najčešće bili u suprotnim političkim taborima pa je očito morao postojati neki jaki razlog koji je u to doba zblizio papu i Mletke. Zašto su Mlcci dozvolili proširenje ingerencije benediktinskoga samostana koji je bio u neku ruku produžena ruka rimske kurije - umjesto da preko samostana sa svoga područja prodiru kulturno, a onda i politički, na Krk, na kojemu su imali prilično slabo izraženi dominium eminens? I što je navelo krčkoga kneza Dujma, kao realnu vlast na Krku, da »savjetuje« omišaljskim patronima da predaju te crkve benediktincima. Mislimo da ne bi smjelo biti sumnje da se u tim crkvama vršilo bogoslužje na staroslavenskom jeziku, tj. da je glagoljašenje bilo u punome cvatu, tolerirano od Rima, a nesumnjivo snažno podupirano od krčkih knezova, jer je predstavljalo čvrsti kulturni temelj njihove vlasti na Krku. Dolazak benediktinaca značio je prema tome za krčke knezove očit uzmak, i to još na sjeveru otoka, gdje su se oni osjećali još mnogo jačima nego na jugu, u gradu Krku i njegovome distriktu. Što se to dakle desilo što je povezalo krčke knezove, rimsku kuriju i Mletke? Odgovor je, čini se, jasan. Bizant je pod Emanuelom Komnenom doživljavao blistav, premda privremen i prividan, procvat. God. 1151. došlo je čak do privremenog osvajanja Ancone, što su Mlečani morali osjetiti kao izravnu prijetnju. A opasnost od ponovne grecizacije južne Italije ispunjavala je rimsku kuriju vrlo neugodnim sjećanjem na ne tako daleko vrijeme kada je grčko svećenstvo na jugu Italije imalo jake pozicije. Što se pak tiče krčkih knezova, i oni su morali osjećati snažan pritisak Bizanta kao krajnje

⁸ Prema tome, kronotaksu krčkih biskupa u radu J. BUTORAC-A. IVANDIJA, *Povijest katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb 1973, 340, trebalo bi između »Petrus 1153« i »Dabrus 1179« popuniti s »Bonus 1172-1175«. Isto vrijedi i za kronotaksu u BOLONIĆ-ŽIC-ROKOV, *Otok Krk kroz vijekove*, Zagreb 1977, 107, kao i za ostale popise. Kronotaksu osorskih biskupa u BUTORAC-IVANDIJA, n. dj., 341, treba također popuniti: između »Petrus alter oko 1141« i »Lanfredius 1179« treba umetnuti »Prestancius 1172«. I kronotaksu rapskih biskupa u BUTORAC-IVANDIJA, n. dj., 341, trebalo bi (zbog isprave br. 6) donekle korigirati. Umjesto »Andreas 1177-1193« treba sada »Andreas 1175-1193«.

neugodan jer su se Komnenovi planovi prema hrvatsko-ugarskoj državnoj zajednici već u to doba počeli sve jasnije uobličavati. On je 1151. navijestio rat hrvatsko-ugarskom kralju Gezi, a Gezin je brat Stjepan nešto kasnije pobjegao u Konstantinopol, tako da je bizantski car imao »pri ruci« pretendente na hrvatsko-ugarsko prijestolje. Tek nešto kasnije (1163) mlađi brat Stjepana III, Bela, predan je Emanuelu »na odgoj« s time da je Beli priznao kao njegovu baštinu Hrvatsku i Dalmaciju. Mislimo da je u Belinu baštinu, Hrvatsku i Dalmaciju, ulazilo i područje između Rječine, Gvozda i Like,⁹ pa je krčki knez Dujam sigurno s najvećom nelagodnošću promatrao kako se u njegovom neposrednom susjedstvu na kopnu sve više pojavljuje opasan politički i vojni faktor. O problemu vlasti nad područjem između Rječine, Gvozda i Like u XII. stoljeću već smo pisali pa se na to ovdje nećemo vraćati.¹⁰ Ovdje nas zanima samo jedno: Dujam je gledao jačanje Bizanta s istim takvim podozrenjem kao i Rim i Mleci, pa je nastojao svoj položaj učvrstiti međunarodnim vezama. U takvoj situaciji vjerojatno mu nije bilo teško »savjetovati« omišaljske patrone crkava Sv. Martina i Sv. Apolinara da pripuste papi bliske benediktince na sjeverno područje Krka.

Pa ipak, i nakon 1153. godine ostale su četiri strane s različitim interesima: hrvatski Omišljani sa svojim glagoljašima, krčki knezovi, Mleci i papinski benediktinci. Pravno najjaču, a faktički najslabiju poziciju imali su benediktinci, jer ne bi smjelo biti sumnje da su Mlečani itekako željeli doći u posjed darovanih crkava, a vjerojatno je malo koji pravi talijanski benediktinac došao iz daleke Mantove među ljude čiji jezik nije razumio. Čim je 1180. godine, smrću Emanuela Komnena, Bizant naglo oslabio, Mlečanima se ukazala prilika da pokušaju ojačati svoje pozicije na otoku, to prije što je koncesija krčkim knezovima bila davana i obnavljana samo za jednu generaciju krčkih knezova, tako da je smrt ovlaštenika uvijek iznova otvarala pitanje tko će biti idući ovlaštenik. Kako je Emanuel Komnen umro 1180, do te godine izgledalo je nerazumno kvariti harmoniju koja je naizgled postojala na Krku, to prije što su, po svemu sudeći, Dujmovi sinovi, Bartol I i Vid bili dovoljno moćni da se odupru mletačkome presizanju. Kada je Vid umro (negdje poslije 1193), ostao je kao jedini vladajući knez Bartol I. S obzirom na njegovu moć, Mlečani ga podupiru u sporu što ga je imao s krčkim stanovništvom u svezi s neplaćanjem raznih podavanja.¹¹ Bartol I umire početkom 1198, pa Mlečani iste godine produžuju koncesiju nad otokom Bartolovu sinu Vidu II (i njegovom nedoraslom bratu Henriku) te Vidovom sinu Ivanu I. Čini nam se da su se Mlečani ponadali da bi mogli nadmudriti nove knezove koji su očito morali biti još vrlo mladi (Henrik je čak maloljetan!) i prema tome neiskusni. Možda se tako može objasniti postojanje prijepisa isprave br. 1 iz 1153. koji potječe upravo iz 1199. U tome prijepisu postoji »samo« jedna razlika u odnosu na raniji primjerak: u njemu je dodano da je crkva Sv. Martina s kapelom Sv. Apolinara darovana »*Sancti Cipriani(!) et Benedicti super Padum*«. Potcrtanih riječi nema u ranijem prijepisu. Zašto bi inače uopće bio napravljen prijepis upravo 1199. i zašto bi u nj bila ubačena »prijesna laž« da se darovanje odnosilo na mletački samostan Sv. Ciprijana - koji je čak naveden na prvome mjestu, a tek nakon njega pravi obdarenik, benediktinski samostan na rijeci Padu blizu Mantove.

⁹ O tome podrobnije L. MARGETIĆ, *Iz vinodolske prošlosti*, Rijeka 1980, 29-33.

¹⁰ Na i. mj.

¹¹ T. SMICIKLAS, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* (dalje CD) II, 298-301, br. 281.

Pokušaj nije uspio. Mladi su knezovi vjerojatno zatražili izvornik, a možda su proveli i postupak ispitivanja (tzv. inquisitio) Omišljana i tako lako saznali istinu. Omišljani su ostali patroni crkve Sv. Martina, a u toj crkvi se besumnje i dalje glagoljalo.

III. O ispravama br. 8 i 9

Širenje mletačkog utjecaja na otoku Krku očito nije moglo tako lako ići preko Omišlja, gdje su slavensko pučanstvo i služba božja na slavenskome jeziku bili velikom preprekom bilo kakvom stvarnom utjecaju. Daleko je izglednije bilo prodirati preko grada Krka, ne samo zbog jakoga romanskog elementa i zbog mnogo užihi trgovačkih veza Mletaka i Krka kao lokalno važnog centra, nego i zato što je u Krku stolovao biskup, a znamo da je gradački (dakle mletački) patrijarh bio još od 1155. godine, odlukom pape Hadrijana IV, nadređen¹² zadarskom nadbiskupu i njegovim sufraganima u Osoru, Krku, Rabu i Hvaru¹³. Tko je dakle želio biti imenovan krčkim biskupom, morao je biti vjernim pristašom mletačke politike - i to »opipljivo« dokazati. I doista, krčki biskup Ivan darovao je u studenom 1186. godine »Sv. Benediktu i mletačkom samostanu Sv. Ciprijana« crkvu Sv. Ivana Krstitelja kod gornjih vrata grada Krka s vinogradom, vrtom, ovećim zemljištem i »svim životinjama koje pripadaju toj crkvi«. ¹⁴ Suglasnost za to darovanje dala su njegova braća Pleso, Dominik i Andrija, kao i njegova dva ujaka. Isprava je izdana u Krku. Isprava djeluje vrlo uvjerljivo, a možda je primjerak N 9 čak i izvornik. Dvije godine kasnije, u lipnju 1188, isti biskup daje u Mlecima (Rivoalto) sastaviti ispravu kojom »od danas unaprijed« (?) daruje samostanu Sv. Benedikta i »muranskom samostanu Sv. Ciprijana« crkvu Sv. Ivana u Krku. Razlika u dispozitivu je samo u tome što je u ispravi iz 1186. darovana zemlja u veličini »tri para volova«, dok se u ispravi iz 1188. navode međe darovane zemlje.¹⁵

Smatramo da je time mletačka crkvena vlast dobila dobar temelj svojem daljnjem širenju po Krku, u prvome redu prema crkvama Sv. Martina i Sv. Apolinara.

IV. O ostalim ispravama

1. Zanimljivo je da, dva svećenika, Bonus de Gučichi i Johannes de Cervice, samo nekoliko dana nakon navodnoga potvrđivanja darovanja crkve Sv. Martina s kapelicom po biskupu Bonu od 30. kolovoza 1172. godine (isprava br. 3) bogatim legatima obdaruju samostan Sv. Ciprijana u prisutnosti njegova priora Guljelma.¹⁶ Bono Gučić zapisuje vinograd »Ponti« »sa svim kobilama« i pastirom koji mu duguje 8 bizancija. Bono napominje da pastir može slobodno otići čim plati taj svoj dug. Ivan »de Cervice« daruje vinograd »Pučoli«, treći dio svojega imetka (izuzev očevine) i nekog, čini se, kmeta (clientem proprium). U obim oporukama oporučitelji zahtijevaju sva prava koja imaju i druga »braća«. Obje oporuke imaju pomalo neobičnu, doslovce istu klauzulu: Bono u svojoj oporuci imenuje Ivana za izvršitelja legata, ako bi umro

¹² CD II, 79, br. 79.

¹³ CD II, 76, br. 78.

¹⁴ Isprava br. 8 = CD II, 204-206, br. 198.

¹⁵ Isprava br. 9 = CD II, 229-230, br. 212.

¹⁶ Isprave br. 4 i 5.

izvan »spomenutog« samostana, s time da čuva sve zapisane stvari dok ne dođe »netko iz njihova samostana« da sve to preuzme; isto takvo ovlaštenje Bonu daje Ivan u svojoj oporuci. U obadvije oporuke svjedoče isti svjedoci. Objе su datirane sa 6. rujnom 1172. godine.

Godina, indikcija, konkurenta identične su u ispravama br. 3, 4 i 5. Za ispravu br. 3 već smo utvrdili da je njezin osnovni sadržaj lažan (posve tendenciozno i netočno prikazuje sadržaj privilegija iz 1153. godinc) i da je ona sačuvana samo u prijepisu iz 1221. godine. Znakovito je da se za isprave br. 4 i 5 ne zna ni gdje su sastavljene ni ime pisara, a nema ni notarskog znaka ni notarske klauzule. Iz svega toga kao da proizlazi da su isprave br. 4 i 5 sastavljene prilično nemarno kako bi se za mogući predstojeći sudski spor pripremilo nekakvo pismeno svjedočanstvo o tome da neke nekretnine na Krku pripadaju mletačkome samostanu Sv. Ciprijana. Vjerojatno su činjenice odgovarale stvarnosti, možda je doista došlo do tih darovanja.

2. Isprave br 6, 12, 14 i 15 izravno se odnose na spor koji se više desetljeća vodio između omišaljskih patrona crkve Sv. Martina s kapelom Sv. Apolinara i muranskog samostana Sv. Ciprijana. Naime, isprave br. 1 i 2 iz 1153. godine kao da dokazuju da Omišljani na sporne crkve nemaju nikakva prava; isprava br. 3 iz 1172. kao da dokazuje da je postojao privilegij kojim su te dvije crkve dodijeljene samostanu Sv. Ciprijana i da je to svojom odlukom navodno potvrdio krčki biskup Bono, ali tek iz isprave br. 6 od 7. lipnja 1175. saznajemo da situacija nije bila baš tako jasna i nedvosmislena kako bi to izgledalo površnom čitatelju isprava br. 1, 2 i 3. Tek iz isprave od 7. lipnja 1175. saznajemo o sporu, de *controversia* - riječ koja se prvi puta pojavljuje. Spor se vodi »u prisutnosti« gradačkoga patrijarha Henrika, krčkoga biskupa Bona, rapskoga biskupa Andrije, krčkih knezova Bartola i Vida, »klerika koji su bili zajedno s gospodinom patrijarhom« i to »primicerii Gradensis et plebani Sancti Johannis de Rivoalto et abbatis V. de Castilione«, kao i mnogih drugih crkvenih i svjetovnih ličnosti. Omišljani su bili u posjedu spornih crkava i »tvrdili da te crkve pripadaju njima te da ih nikad nisu odstupili (i predali) u ruke Grima, legata svete rimske stolice i krčkoga biskupa Petra. Nasuprot tome, Guljelmo, prior samostana Sv. Ciprijana, predložio je kao svjedoke tri svećenika i jednoga đakona.¹⁷

Iskazi svjedoka su vrlo zanimljivi. Samo na jednom jedinom mjestu jedan od svjedoka spominje samostan Sv. Ciprijana - i to tako da na osnovi samih isprava samostana Sv. Ciprijana možemo lako dokazati neistinitost tvrdnje toga svjedoka. Naime, svećenik Bonus de Gučichi ustvrdio je da je »vidio Radoča«¹⁸ i Radoslava kako su odstupili crkvu Sv. Martina pomoću knjige (per librum) u ruke gospodina Grima, podđakona i legata gospodina pape, pa je taj legat dao knjigu u ruke biskupa Petra, a biskup Petar dao knjigu u ruke Albertu, redovniku Svetoga Ciprijana u znak primopredaje (pro investitione) rečene crkve na ime i čast Svetoga Ciprijana«. Bono Gučić

¹⁷ U ispravi stoji »produx« što je izdavač razriješio kao »produxerunt« umjesto ispravno »produxerit«. Naime, opat je, a ne Slaveni, predložio četiri svjedoka koji su iskazali u prilog samostana, a protiv Omišljana.

¹⁸ To je očito onaj Dedoka iz isprava br. 1 i 2. To se može objasniti površnim radom sastavljača isprave. Nije nemoguće da je sastavljač isprave pred sobom kao uzorak imao prijepis isprave iz prosinca 1153 (u fondu s oznakom N 4). Taj prijepis sastavljen je 13. prosinca 1299, a u njemu je ime »Dedoča« tako napisano da bi možda moglo sugerirati ime »Radoča«. Naprotiv, posve je nejasno kako se u daljnjem tekstu pojavljuje kao papin legat »Grimo«, dok se u ispravama 1 i 2 spominje »Henricus«. Možda se svjedoci nisu sjećali točnoga imena legata?

dalje iskazuje da »je vidio i da zna da je spomenuti Albert mirno držao rečenu crkvu s kapelom Svetoga Ciprijana s njezinim pripacima«.

Primopredaja (investicio) per librum bila je i inače poznata u Italiji;¹⁹ Riječ je o simboličnoj tradiciji. Premda o investiciji *per librum* nema riječi u ispravi br. 2, ipak termin *trado* u toj ispravi odgovara investiciji *per librum* isprave br. 6. Međutim, iz isprave br. 2 posve se jasno vidi da je redovnik Albert bio predstavnik samostana Sv. Benedikta na rijeci Padu koji je s podđakonom Henrikom preuzeo crkvu Sv. Martina s kapelom Sv. Apolirana u ime Uberta, opata samostana Sv. Benedikta. Tvrdnja da je Albert bio redovnik mletačkoga samostana Sv. Ciprijana nije istinita, ali bez nje se nije moglo povezati darovanje Omišljana spornih crkava s mletačkim samostanom Sv. Ciprijana. Vidi se da je sastavljač isprave br. 6 vrlo nerado u ispravu ubacio tu neistinu, jer se Sv. Ciprijan više nijedamput ne spominje.

Ostali svjedoci su mnogo rezerviraniji. Tako je npr. svećenik Grgur najprije iskazao da je vidio da se vodio spor o crkvi Sv. Martina, ali je kasnije rekao »da su patroni te crkve predali knjigu u ruke naprijed rečenih i da je vidio i da zna da je redovnik Albert držao tu crkvu s njezinim pripacima«. Svjedok Ivan đakon izjavio je »isto što i svećenik Bono, osim što nije poimence naveo one koji su je odstupili«. Dodao je da je ostao s već rečenim redovnikom Albertom preko godinu i po dana kao i da je vidio i zna da su patroni često tamo dolazili i da nisu nikad podnijeli bilo kakav prigovor. Konačno, Ivan »de Cervice« izjavio je najprije da su rečeni patroni vodili spor o crkvi Sv. Martina, a kasnije je dodao da su »oni Slaveni predali knjigu« u ruke rečenoga legata, legat dao knjigu biskupu Petru, a biskup redovniku Albertu koji ju je mirno držao s kapelom Sv. Apolinarara i pripacima.

Ako se odbaci očita neistina da je Albert bio redovnikom samostana Sv. Ciprijana, onda iskazi svjedoka nisu bili baš nepovoljni za Omišljane. Svjedoci složno izjavljuju da je crkva Sv. Martina pripadala patronima iz Omišlja, da su je oni predali papinom legatu, ovaj biskupu Petru, a ovaj redovniku Albertu koji je crkvu »mirno držao«. Zapisnik o sporu i presudi ne dotiče se pitanja tko je spornim crkvama vladao nakon redovnika Alberta. Kad bismo i povjerovali tvrdnji da je Albert bio predstavnik samostana Sv. Ciprijana, ostalo bi otvoreno pitanje kada je i kako taj samostan izgubio sporne crkve. U zapisniku ne nalazimo nijedne riječi o tome da bi omišljanski Slaveni nasilno ili prijetnjama istjerali muranske redovnike iz njihova posjeda. Nema nijedne riječi o bilo kakvoj njihovoj djelatnosti, pa čak ni o pukoj prisutnosti bilo kojega mletačkoga redovnika. Sve se svodi na redovnika Alberta! Neobično je i to da u zapisniku nema ni riječi o odgovoru omišaljskih Slavena i o dokazima koje su oni bez ikakve sumnje predložili. Zapisnik o sporu i o presudi naglo završava time što se kaže da je »gospodin patrijarh bio potaknut (motus) tim razlozima (tj. svjedočenjem one četvorice), biskupskim koncesijama, privilegijama i mirnim držanjem samostana kao i savjetom biskupa i drugih znalaca« i zato presudio da omišljanski ovlaštenici vrata sporne crkve prioru Guljelmju, te naredio njegovo uvođenje u posjed uz sudjelovanje krčkoga biskupa Bona i knezova Bartola i Vida.

Čitava činjenična i pravna konstrukcija na kojoj se temelji presuda patrijarha Henrika u najmanju je ruku vrlo čudna. Omišljani su navodno ustupili sporne crkve papinom legatu, ovaj ih je istoga trena ustupio krčkome biskupu, a ovaj, sa svoje strane, ne časeći časa - redovniku Albertu. Čemu ta izvanredno komplicirana pravna

¹⁹ Vidi A. PERTILE, *Storia del diritto italiano*, vol. IV, Torino ² 1893, 232.

zavrzlama? Čemu to munjevito mijenjanje vlasnika? Zar ne bi bilo mnogo jednostavnije da su vlasnici - omišaljski patroni - predali *per librum* crkve u pitanju predstavniku samostana Sv. Ciprijana? Ovakvog istodobnog i čudnoga prenošenja vlasništva nećemo naći ni u kojem drugom slučaju nigdje drugdje u Europi u XII. stoljeću, ni ranije ni kasnije. Ali muranski su se sastavljači isprave br. 6 od 7. lipnja 1175. našli pred upravo nemogućim zadatkom da dokažu kako je crkva Sv. Martina s kapelom Sv. Apolinara prešla iz vlasništva propapinskog benediktinskog samostana u vlasništvo mletačkog samostana Sv. Ciprijana. Pred sobom su imali ispravu br. 2 od prosinca 1153. iz koje je bilo vidljivo da su Omišljani crkvu Sv. Martina s kapelom Sv. Apolinara predali papinom legatu kao »glavnom« preuzimatelju crkve Sv. Martina s kapelom Sv. Apolinara. Iz isprave br. 1, također iz prosinca 1153, proizlazilo je da je krčki biskup predao papinskom legatu sporne crkve. Ako se htjelo povezati te elemente u jednu cjelinu i ujedno dokazati da je muranski samostan Sv. Ciprijana bio pravi vlasnik darovanih crkava, nije preostalo drugo nego redovnika Alberta prikazati kao predstavnika upravo toga mletačkoga samostana, a ne benediktinskoga na rijeci Padu, te iskombinirati zamršene primopredaje, najprije papinom legatu, od papinog legata krčkome biskupu i od krčkoga biskupa - redovniku Albertu.

Nije nemoguće da je sastavljač isprave br. 6 od 7. lipnja 1175. doista imao pred sobom izvorni zapisnik o saslušanju četvorice svjedoka pa je na temelju njega i podataka koje je pokupio iz drugih njemu pristupačnih isprava sastavio sudski zapisnik o sporu i presudi. Zbog toga isprava br. 6 ima izvjesnu povijesnu vrijednost. Iz njezinih se podataka može zaključiti s koliko su upornosti mletački čimbenici pokušavali proširiti svoj utjecaj na sjeverni dio Krka i, što je još važnije, kako su Omišljani uporno branili svoja prava.

3. O ispravi br. 7 od lipnja 1175. godine ne treba trošiti previše riječi. Riječ je o nekoj vrsti regesta patrijarhove presude sastavljenog u skladu s ispravom br. 6: »Osuđujemo Slavene na povratak rečenih crkava (...) rečenom prioru i potvrđujemo ono što mu je odobreno privilegijima biskupa krčke biskupije. To je učinjeno gospodnje godine 1175, mjeseca lipnja, kod grada Krka«. Regest je sačuvan samo u notarskoj bilješki iz 1221. Notar Čanebonus kaže da je učinio prijepis: »kao što sam vidio u presudi što ju je donio gospodin Henrik, (...) gradački patrijarh, s time da nisam (ništa) ni ispustio ni proširio«. Na istoj pergameni dodano je proklinjanje (anatema) i ekskomunikacija koje je proglasio patrijarh protiv svakoga onog koji bi se usudio poduzeti što protiv »braće« samostana Sv. Ciprijana u svezi s crkvama Sv. Martina i Sv. Apolinara. Na to prokletstvo ponovno je dodana klauzula notara Čanebonusa o vjernosti prijepisa, sastavljenog 1221.

4. Dakle, notar Čanebonus »ovjerio« je dvije isprave koje nisu sačuvane ni u izvorniku ni u nekom drugom prijepisu, nego jedino u njegovu prijepisu iz 1221. To su isprave br. 3 od 30. kolovoza 1172 (isprava krčkoga biskupa Bona kojom potvrđuje privilegij svoga prethodnika Petra) i isprava br. 7 od lipnja 1175. Zbog čega su sastavljena ta dva prijepisa upravo 1221. godine? Očito se upravo u to vrijeme ukazala neka potreba za tim prijepisima. Kao što se vidi iz isprave br. 12 od 30. lipnja 1243, u vrijeme kneza Vida I koji je vladao na Krku od 1198. do 1232, došlo je do spora (lis et discordia) između »Nikole, priora samostana Sv. Apolinara s jedne i Slavena iz Omišlja s druge strane«. Spor se, čini se, vodio oko pitanja da li su Omišljani, poimenično spomenuti u ispravi, vlasnici i patroni samostana Sv. Apolinara i kao takvi ovlaštenici da od priora dobivaju na dan Uzašašća četiri ovna ili kravu. Nije li samostan Sv. Ciprijana, koji je u međuvremenu preuzeo crkvu Sv. Ivana Krstitelja u gradu Krku s bogatim

posjedima (isprave br. 8, 9, 10 i 11) upotrijebio tu priliku da istakne svoje pravo na sporne crkve? Bilo kako bilo, ni iz isprave br. 12 ne vidi se da bi samostan Sv. Ciprijana imao bilo kakvu ingerenciju nad spornim crkvama. Dapače, kapela Sv. Apolinara, koja se u svim ranijim ispravama (br. 1, 2, 3 i 6) spominje kao neka »depandansa« crkve Sv. Martina, u ispravi br. 12 iz 1243. godine postaje najednom »monasterium Sancti Appollenaris«, a isti se naziv ponavlja i u ispravi br. 14 iz 1245. godine, s time da taj samostan ima svog priora - ali se iz te isprave ne vidi pod koga taj samostan potpada. Međutim, u ispravi br. 15 iz 1245. godine navodi se kao svjedok Petar, prior samostana Sv. Ivana Krstitelja u Krku, i to čak na prvome mjestu - ispred kneza Fridrika! - pa bi se iz toga moglo zaključiti da je samostan Sv. Apolinara bio najuže povezan sa samostanom Sv. Ivana Krstitelja u Krku, a za taj samostan znamo iz isprava br. 8 (iz 1186) i 9 (1188) da je doista potpadao pod muranski samostan Sv. Ciprijana. Prema tome ispada kao da je 1243-1245. došlo do bitne promjene u položaju omišaljских crkava. »Kapela Sv. Apolinara« postala je samostanom (isprava br. 12), a crkva Sv. Martina postala je njezinom »depandansom«. Naime, prior samostana Sv. Apolinara glasom teksta isprave br. 14 sklapa nagodbu s Omišljanima »u svoje ime, u ime samoga samostana i Svetog Martina«. Ali, 55 godina kasnije, u ispravi br. 19 od 14. rujna 1300. opat muranskoga samostana Sv. Ciprijana podnosi gradačkom patrijarhu žalbu na presudu krčkoga biskupa koju je ovaj donio, čini se, u skladu s ovlaštenjem papina legata o nametanju daće samostanu Sv. Ivana Krstitelja na Krku. Opat samostana Sv. Ciprijana ulaže tu žalbu »u svoje ime, u ime svoga samostana, kao i u ime priorata samostana Sv. Ivana Krstitelja i Sv. Martina s kapelom Sv. Apolinara (te u ime crkve) Sv. Kuzme«. Dakle, ponovno se pojavljuje samostan Sv. Martina »s kapelom Sv. Apolinara«. Iz toga bi trebalo zaključiti, čini se, da je između crkve Sv. Martina i kapele Sv. Apolinara »oduvijek«, tj. još prije 1153, postojala najuža veza i da je tamo morao postojati glagoljaški samostan, koji je predan propapinskom benediktinskom samostanu i koji je stalno bio na meti samostana Sv. Ciprijana - protiv izričite volje omišaljских patrona tih crkava, krčkih knezova i čak pape.

Pri tome je osobito zanimljiva isprava br. 14 od 1. svibnja 1245. Ona je zapisnik o nagodbi sklopljenoj između »Moranda, priora Sv. Apolinara« i predstavnika omišaljских vlasnika-patrona Sv. Apolinara i Sv. Martina. Omišljani odustaju od svih svojih patronatskih prava »na patronat i sudbenost« (super patronatibus, iurisdictionibus) i umjesto toga zadovoljavaju se jednokratnom odštetom koja se sastoji »od četvrtine svih životinja, izuzev svinja« koje posjeduje samostan. Ipak, u znak nekadašnjih vlasničko-patronatskih prava oni će ubuduće dobivati godišnje tri ovna i tri čašćenja vinom na dan Sv. Apolinara (tj. na dan 23. srpnja), te na jedno čašćenje vinom uoči te svetkovine. U nagodbi se posebno naglašava da će strana koja prekrši nagodbu platiti drugoj strani ugovornu kaznu u visini od 100 zlatnika. Iz isprave br. 15 od 3. svibnja 1245. vidi se da su Omišljani doista dobili obećanu četvrtinu samostanskih domaćih životinja, tj. 63 ovce i ovna, 37 jaganjaca, 12 koza i jaraca, 10 jaradi, dvije kobile, jedno ždrijebe, četiri odrasla vola, dvije junice, četiri krave i dva teleta.

Osobito upada u oči da u ispravama br. 12 (1243. godine), 14 i 15 (1245) nema nijedne riječi ni o kakvom pravu samostana Sv. Ciprijana na crkve Sv. Martina i Sv. Apolinara. Upravo je nevjerojatno kako u tim ispravama koje su nam poznate upravo iz fonda isprava Sv. Ciprijana, o pravima toga samostana nema nijedne riječi. Ako su crkve Sv. Martina i Sv. Apolinara doista od 1243. do 1245. potpadale pod samostan Sv. Ivana Krstitelja, a taj doista bio pod ingerencijom samostana Sv. Ciprijana, onda je naprosto neshvatljivo da se donose tako važne odluke, a da ih ne odobrava ni prior sa-

mostana Sv. Ivana Krstitelja ni prior samostana Sv. Ciprijana. I ne samo to. U ispravi br. 15 kao puki svjedok (!) pojavljuje se gospodin Petar, prior »Sancti Johannis«. Očekivalo bi se, ako ništa drugo, da je prior barem izjavio da se slaže ili da je nagodba donesena na njegov »savjet« ili nešto slično. Zaključak može biti samo jedan: ni krčki samostan Sv. Ivana Krstitelja ni muranski samostan Sv. Ciprijana nisu imali nikakvih stvarnih prava nad omišaljskim crkvama. Radilo se samo o živim i trajnim nastojanjima toga samostana kojima su sastavci marljivih sastavljača isprava muranskog samostana trebali pribaviti pravnu osnovu. Što se pak tiče propapinskoga benediktinskoga samostana na rijeci Padu, čini se da se njegovo pravo, koje je pouzdano dokazano uvjerljivom ispravom br. 2 iz 1153. god. ugasilo samo od sebe odlaskom ili smrću redovnika Alberta.

Ni u duždevom dopisu od 5. travnja 1278 (isprava br. 17) nema ni riječi o omišaljskim posjedima samostana Sv. Ciprijana.

5. Tek 16. svibnja 1298 (isprava br. 18) piše dužd Petar Gradonico krčkim knezovima, sucima, savjetu i općini izvanredno oštro pismo u kojemu tvrdi da četiri crkve, i to Sv. Ivana Krstitelja u gradu Krku te Sv. Martina, Apolinara i Kuzme pripadaju muranskom samostanu Sv. Ciprijana »od vremena koje se ne pamti« i da taj posjed ugrožavaju adresati pisma, »tražeći da samostan dokaže svoja prava«. Ako je pak neki od tih posjeda zauzet, nastavlja dužd, treba ga odmah vratiti, pa ako na njega netko polaže pravo, neka se o tome povede spor. Pismo je sastavljeno na onako lukav način, kako smo to i inače navikli od izvanredno vješte mletačke diplomacije. Nema sumnje da su crkva Sv. Ivana Krstitelja i mnogi njezini posjedi (vidi isprave br. 8, 9, 10 i 11) već odavno bili čvrsto u rukama samostana Sv. Ciprijana. Ali, da li je to bio slučaj i s omišaljskim crkvama Sv. Martina, Sv. Apolinara i Sv. Kuzme? Uvjereni smo da nije. Naime, da je do »otimačine« (occupatum seu acceptum) došlo, onda bi dužd itekako energično prosvjedovao protiv takvog »nasilnog i nepravednog« oduzimanja. Duždovo pismo od 16. svibnja 1298. govori zapravo o pravnom, a ne o fizičkom ometanju posjeda samostana Sv. Ciprijana na Krku. Po našem mišljenju ne bi smjelo biti sumnje da se radilo o samostanu Sv. Ivana Krstitelja, koji je nesumnjivo bio pod vlašću mletačkoga samostana Sv. Ciprijana, što nije bilo po volji krčkim knezovima, pristašama Karla Roberta, napuljskoga pretendenta na hrvatsko-ugarsko prijestolje, ogorčenoga protivnika promletačkog Andrije III, Mlečanina, unuka Andrije II (poznatog po Zlatnoj buli). U tom se sukobu do krajnjih granica zaoštrila suprotnost između pape, sklonog Karlu Robertu i Mletaka, koji su dobro znali da osovina Rim-Napulj-hrvatsko-ugarska državna zajednica (zbog prijetnje zatvaranja jadranskoga prolaza prema Sredozemnom moru) za njih znači smrtnu opasnost. U takvoj međunarodnoj konstelaciji duždevo zauzimanje za posjede mletačkoga samostana na Krku tek je jedan kamenčić u mozaiku događanja.

U sporu koji je očito započeo prije 1298 (o čemu rječito govori isprava br. 18), a koji je trajao i u 1300 (o čemu govori isprava od 14. rujna 1300), muranski je samostan ponudio dokaze u prilog svojih prava. Zato nije nimalo čudno da se upravo u to vrijeme javljaju prijepisi ovih isprava:

a) br. 2 (iz prosinca 1153). Ta isprava sama po sebi nije davala nikakvo pravo samostanu Sv. Ciprijana, ali uz pomoć prijepisa isprava br. 14 i 15 dokazivala je da su se Omišljani odrekli svojih prava na crkve Sv. Martina i Sv. Apolinara. Zato postoje čak dva prijepisa isprave br. 2: jedan od 13. studenoga 1299, dakle u vrijeme prvostepeno-

ga postupka, i drugi, od 9. veljače 1300, možda u vrijeme kada je prvostepeni spor već bio dovršen, pa se samostan spremao na žalbeni postupak,

b) isprave br. 14 i 15 od 1. i 3. svibnja 1245. u prijepisu od 28. prosinca 1299, iz razloga navedenih pod a),

c) isprava br. 9 (od lipnja 1188) u prijepisu od 24. studenoga 1299, kojom se dokazuje pravo samostana Sv. Ciprijana na samostan Sv. Ivana Krstitelja na Krku.

Mislimo da je izvan svake sumnje da sve te prijepise treba staviti u svezu sa sporom koji je muranski samostan vodio protiv krčkih čimbenika koje spominje dužd u ispravi br. 18 (knezovi i općinski organi krčkih općina). Ali isto tako nema sumnje da iza krčkog otpora Mlecima i njihovom samostanu stoji papa. Uostalom, u ispravi br. 19 (od 30. rujna 1300) opat samostana Sv. Ciprijana u svojoj žalbi na presudu krčkoga biskupa, koja je donesena na štetu toga samostana, izričito kaže da je krčki biskup sudio »pretestu procuratoris domini Mathei de Aqua Sparta, Apostolice Sedis legati, sive intuitu« tj. pod izlikom i poticajem legata apostolske stolice, gospodina zastupnika Matije de Aqua Sparta. Taj visoki crkveni funkcionar poznat je i inače iz isprava iz kojih je vidljivo da ga je papa koristio za važne diplomatske misije. Tako je upravo on predao palij zadarskome nadbiskupu u 1297.²⁰ i 1299.²¹ godini. Isprava br. 19 daje nam novi i zanimljivi podatak o tadašnjoj aktivnosti rimske kurije, i to na Krku.

V. Novi podaci o krčkim knezovima Bartolu V i Marku I

Prijepisi nekih isprava pružaju nove podatke o krčkim knezovima.

Prijepis isprave br. 15 od 3. svibnja 1245. učinjen je 28. prosinca 1299. »in presencia domini comitis Bartholomei et vicecomitis Nicolai olim Bartholi«. Prijepis isprave br. 14 od 1. svibnja 1245, učinjen također 28. prosinca 1299, sadrži istu klauzulu s time da dodaje: »in sala dicti domini comitis Bartholomei«. Oba prijepisa sadrže još i klauzulu: »Ego comes Marcus manum misi«.

Prijepis pak isprave br. 2 od prosinca 1153 (kojom advocati crkve Sv. Martina i kapele Sv. Apolinara daruju te crkve samostanu Sv. Benedikta na rijeci Padu) učinjen je 9. veljače 1300. »in sala egregii viri domini Bartolomei Vegle, Quaris et Bracis«.

Knez Marko, sin Bartola V, a unuk Škinele I, pripadao je grani tzv. Škinelića, jedne od dviju loza krčkih knezova koje su dijelile vlast na Krku u skladu s mletačkom koncesijom krčkoga kneštva od 9. travnja 1260. godine. Prema toj koncesiji krčkim su kneštvom vladali »popola« (per medietatem) »knez Škinela i njegovi potomci i sinovi kneza Vida i njihovi potomci.«²² Svaka je loza imala svoga starješinu (regenta), tako da su se nakon 1260. na otoku nalazila po dva regenta s jednakim pravima.

Škinela I i njegova tri sina, Petar I, Škinela II i Bartol V spominju se i u odluci mletačkoga dužda Rajnerija Zena od travnja 1261.²³ kojom se u život sprovodi odluka

²⁰ CD VII, 288, br. 248 od 18. X. 1297.

²¹ N. dj., 345, br. 298 od 1. VII. 1299. O istoj ličnosti vidi i CD VII, 268, br. 236 (od 7. IV. 1297); 275, br. 238 (27. IV. 1297) i 294, br. 255 (4. II. 1298).

²² Š. LJUBIĆ, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavensva i Mletačke republike*, knjiga I, (Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, vol. I), Zagreb 1868, 91, br. CXX.

²³ N. dj., 96, br. CXXII.

mletačkoga Velikoga vijeća od 9. travnja 1260. Kasnijih vijesti o Škineli I i II nema. Iz mletačkoga zahtjeva od 4. studenoga 1281,²⁴ kojim se urgira da krčki knezovi plate dužne svote mletačkoj općini, vidljivo je da je te godine regent Škineline loze bio Bartol V, a iz mletačke požurnice od 2. travnja 1283.²⁵ vidi se da je starješina u to doba bio Petar I. Ali, zna se da on 1289.²⁶ nije bio više među živima. V. Klaić pripominje da »valjda nije tada živio više ni brat njegov Bartol V.« Međutim, iz netom spomenutih prijepisa vidljivo je da je on bio živ čak još 1300. godine. Doduše, moglo bi se pomišljati i na Bartola VI, člana druge, Vidove loze, koji se spominje u uvodnom dijelu Vinodolskog zakona (1288), a o kojemu ima vijesti još 1310. godine.²⁷ Ali, ipak je sigurno da je Bartol iz spomenutih prijepisa upravo Bartol V iz Škineline loze. Naime, titulu »comes Vegle, Quaris et Bracis« (tj. Krka, Hvara i Brača) nosili su samo krčki knezovi Škineline loze. Takvu titulu nose i dva sina Bartola V, i to Nikola I u jednoj ispravi iz 1323. godine²⁸ i Marko I u jednoj ispravi iz 1309.²⁹ Knez Marko koji je »stavio ruku« na netom spomenute prijepise iz 1299. godine nije dakle nitko drugi nego Marko I, sin Bartola V. To je ujedno i prvi spomen Marka I. Nakon toga on se ponovno spominje 1307. godine kada je bio regent na Krku u ime Škinelića, i to uz Leonarda, regenta iz loze »Vidovaca«.³⁰

VI. Kako su krčki knezovi privremeno izgubili krčko kneštvo četrdesetih godina XIII. stoljeća

Ne možemo dovoljno naglasiti vrlo važnu činjenicu, koju smo razradili još 1980. godine: krčki knezovi prvih poznatih generacija dobivali su od Mletaka koncesiju upravljanja otokom Krkom *isključivo osobno* (a ne i u korist potomaka), tako da se nakon smrti ovlaštenika uvijek iznova otvaralo pitanje da li će Mleci Krkom raspolagati na neki drugi način, npr. povjeravanjem uprave nad otokom nekoj mletačkoj obitelji. Dujam I dobio je od Mlečana koncesiju negdje poslije 1118. godine samo za sebe. Kada je on umro, njegovi su sinovi Bartol I i Vid I uspjeli 1163. da im Mleci povjere Krk - ali opet samo za njih osobno. Problem se ponovno otvorio nakon što su oba brata umrla (Vid I 1191, Bartol I 1198. godine). Mleci su i ovoga puta ostavili Krk krčkim knezovima, i to Vidovom sinu Ivanu I i Bartolovim sinovima Vidu II i Henriku - ali i opet samo osobno, a ne i njihovim muškim potomcima.³¹ Ovu generaciju može se po vrelima slijediti do 1232/1233. Tada nestaju, ali se ne zna točno vrijeme smrti nijednoga od trojice kneževa. Njih trojica nagodili su se o načinu upravljanja Krkom u prosincu 1232. godine, a u ožujku 1233. učinjena je kopija te nagodbe. Zašto? Da li su u tih nekoliko mjeseci poumerala sva trojica? To je malo vjerojatno. Nije nimalo nemoguće da je jedan od njih umro pa je jedan od preostale dvojice iz lako razumljivih

²⁴ N. dj., III, 415, br. XLVI.

²⁵ N. dj., III, 415, br. LVIII.

²⁶ M. ZJAIĆ, *Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo I*, Zadar 1959, 212, 8. III. 1290: »domina Brana, relicta condam domini comitis Petri de Vegla« (Datum od 8. III. 1289. preuzeo je V. KLAIĆ, *Krčki knezovi Frankapani I*, Zagreb 1901, 116, 314, po L. JELIĆU, *Vjesnik Hrv.-slav.-dalm. Zemaljskog arkiva u Zagrebu*, I, 1899, 190).

²⁷ Š. LJUBIĆ, n. dj., (bilj. 22), I, 248-250. br. CCCLXXXIII (28. travnja 1310).

²⁸ CD IX, 162, br. 133 od 30. prosinca 1323.

²⁹ Š. LJUBIĆ, n. dj., (bilj. 22), I, 243, br. CCCLXXV od 25. VIII. 1309.

³⁰ N. dj., 220, br. CCCXXXVI od 5. svibnja 1307.

³¹ Podrobnosti u: L. MARGETIĆ, *Iz vinodolske prošlosti*, cit., (bilj. 9), 45-51.

razloga zatražio da se sastavi kopija. Svakako se čini najvjerojatnijim da je barem Henrik, koji je 1199. još bio maloljetan, poživio barem još koju godinu nakon 1233. Bilo kako bilo, Mleci su došli do uvjerenja da su dovoljno jaki da izguraju krčke knezove iz krčkoga kneštva, a pravno su to, uostalom, smjeli učiniti. Kao pretendenti na krčko kneštvo dolazili su u obzir samo četiri sina Vida II, i to Ivan II, Fridrik I, Bartol III i Vid III, jer ostali u međuvremenu umrli ovlaštenici (Ivan I i Henrik) nisu imali muških potomaka.

Dandolo doduše izvještava da se »Bartholomeus comes Vegle cum consortibus suis« zakleo na vjernost Mlecima, ali da se »potpuno priklonio ugarskom kralju jer je od njega dobio feud«³² te da im je zato dužd oduzeo kneštvo i na Krk postavio kao kneza svoga sina Lovra. Iz toga bi slijedilo da su sinovi Vida II doista dobili koncesiju za Krk i onda je zbog nevjere ponovno izgubili. Međutim, Dandolo je vijest samo jedna od njegovih mnogobrojnih posve nepouzdanih kombinacija kojima on na bezbroj mjesta u svojoj Kronici dokazuje legalitet mletačke vlasti u Dalmaciji i drugdje pa je zbog toga neupotrebljiva.³³ Bela IV, potvrđujući darovnice prethodnih ugarskih kraljeva, naziva spomenute sinove Vida II kao »sinove Vida, krčkog kneza« (filii Wydo comitis de Wegla), ali njih same ne zove »krčki knezovi«. To dakako nije odlučujuće, jer hrvatsko-ugarski kralj nije bio ovlašten niti da im prizna niti da im ne prizna titulu krčkih knezova.

Zapravo treba razlikovati dva pitanja, doduše međusobno usko povezana. Jedno je pitanje da li su Mleci četrdesetih godina XII. stoljeća (odnosno točnije, nakon 1233, kada nestaje starije generacije krčkih knezova) priznali sinove Vida II kao krčke knezove. Drugo je pitanje da li su oni, ako i nisu bili priznati od Mletaka, ipak i dalje držali Krk - doduše bez valjana naslova od nadređene vlasti, Mletaka. Novoobjavljene isprave daju nam izvjesni odgovor na oba pitanja.

Što se tiče prisutnosti krčkih knezova na Krku u to vrijeme, ona je dovoljno dokazana ispravom br. 12 od 30. lipnja 1243, u kojoj se izričito spominje prisutnost braće

³² *Andreae Danduli Chronica per extensum descripta*, Rerum italicarum scriptores, Tomo XII, Parte I, a cura di Ester Pastorello, Bologna² 1938-1958, 300.

³³ Govoreći o protjerivanju krčkih knezova s Krka, N. KLAIĆ u *Knezovi Frankopani kao krčka vlastela*, Krčki zbornik, 1, Krk 1970, 135, kaže da »Dandolo tvrdi da je to bilo 1244. godine«. To nije tako. Dandolo uopće ne navodi godinu, a ako bi se po redosljedu Dandolovih vijesti moglo nešto reći o tome, onda bi se radilo o 1243, jer tek u idućem odlomku počinju Dandolove vijesti o 1244. god. Zato neki talijanski pisci, npr. E. Pastorello, n. dj., (bilj. 33), 300, među taj događaj u 1243, uz napomenu da je Ivan Tiepolo postao osorskim knezom mnogo kasnije. G. PRAGA, *Storia di Dalmazia*, Padova³ 1954, smatra da je Lovro Tiepolo bio krčkim knezom od 1244. do 1260. godine. N. KLAIĆ, na i. mj. tvrdi da je dužd (misli na Jakova Tiepolu) »jedva dočekao povod da krčkim, sad već nasljednim knezovima, otme otok«. Ali, oni su postali nasljednim knezovima tek počevši od novoga mletačkoga priznanja 1260/1261. Vjerojatno je riječ o nepažljivosti pri obradi vrela, jer prije 1260/1261. nema ni govora o nasljednom pravu krčkih knezova. Usput budi rečeno, u znanosti je već odavno uočena potpuna nepouzdanost i tendencioznost Dandolovih vijesti. Za naše krajeve vidi L. MARGETIĆ, *Vjerodostojnost vijesti Andrije Dandola o Dalmaciji u XI. stoljeću*, Zbornik radova Vizantološkog instituta, XIX, 1980, 117-146; isti, *Vijesti Andrije Dandola o Dalmaciji u XII. stoljeću i njegovi izvori*, Historijski zbornik, XXXV, 1982, 209-258. Tamo i ostala literatura.

Fridrika i Bartola prilikom davanja iskaza trojice svjedoka u sporu između samostana Sv. Apolinara i Omišljana.³⁴ Nadalje, u ispravi br. 14 od 1. svibnja 1245. stoji da je do nagodbe između samostana Sv. Apolinara i Omišljana došlo »in castro comitis Johannis Veglensis, coram dicto comite«, a u ispravi br. 15 od 3. svibnja 1245. zajamčeno je prisustvo kneza Fridrika kao jednoga od svjedoka. Dakle, od četvorice braće, sinova Vida II, jedini je nespomenut u tim ispravama Vid III, što treba najvjerojatnije pripisati slučajju.

Što se pak tiče pitanja, da li je u to doba, tj. 1243. i 1245. ta generacija krčkih knezova bila od Mlečana priznata kao vlast na Krku, čini nam se da ne bi smjelo biti sumnje da ih Mleci još nisu priznavali.

U ispravi br. 12 kaže se: »in presencia dominorum Frederici et Bartholomei, filii quondam domini comitis W(idonis) Veglensis«, a u eshatokolu: »in curia predictorum dominorum F(rederici) et B(artholomei)«. Dakle, svjesno i vrlo oprezno izbjegava ih se nazvati kneževima. Oni se u ispravi ne zovu comites, nego samo »sinovi pokojnog gospodina Vida, krčkog kneza«. Naprotiv, u samome iskazu trojice svjedoka navodi se da je u ranije doba došlo do svjedočenja nekih Omišljana i to »u prisutnosti gospodina kneza Vida«, tj. njihovog oca - a znamo da je njihov otac Vid II doista bio od Mletaka priznat za krčkog kneza.

Isto to vrijedi i za ispravu br. 15. Pravni čin odigrava se pred više osoba, od kojih je jedna »gospodin Fridrik, sin pokojnog kneza Vida«. I opet je izbjegnuto da se Fridrika nazove knezom.

Jedino u ispravi br. 15 Ivan se naziva knezom: »in castro comitis Johannis Veglensis, coram dicto comite«. Smatramo da je titulacija izvedena majstorski, kao što je to i inače vrlo često slučaj u srednjem vijeku (a i inače): čitatelju se sugerira da je rečeno nešto što nije rečeno, ali se pri tome pazi da se ne izreče očita neistina. Naime, Ivan se doista mogao kititi nazivom kneza, jer nam je iz Tome arcidakona poznato da je Ivan 1242- 1243. bio splitski potestat, što donekle odgovara položaju kneza, što se vidi i po tome što je Ivanova supruga nakon njegove smrti ugradila u zvonik splitske crkve natpis u kojem stoji da je u čast svoga pokojnog muža dala 100 zlatnika za izgradnju zvonika. Ona sebe naziva »Colapiza uxor domini Joannis Spalatinorum comitis!«³⁵. Da se vratimo na analiziranu ispravu br. 15. Ivan je doista porijeklom iz Krka (Veglensis), on je doista bio smatran knezom (ali u Splitu!) i zato u ispravi br. 15 stoji: »u utvrdi kneza Ivana Krčkoga, pred rečenim knezom«. Sve je to istina i sastavljač isprave doista nije lagao. Međutim, onome tko čita sugerira se uvjerenje da je

³⁴ V. KLAIĆ, n. dj., 95, spominje ugovor sklopljen 1243. u Rabu po mletačkim predstavnicima s Rabom i »s obćinama krčkom i osorskom«, kojim se »Rabljani, Krčani i Osorani obvezuju da će se boriti kod Zadra. Rabski, krčki i osorski knezovi imadu se kroz to vrijeme pokoravati zadarskom knezu«, ali, nastavlja V. Klaić, »ne znamo da li su braća Ivan, Fridrik, Bartol i Vid držala taj ugovor ili ne«. I regest u Smičliklasovom Diplomatičkom zborniku (CD IV, 206, br. 184) tvrdi isto: »Poslanici mletački ugovaraju s Rabom, Krkom i Osorom«. Međutim, riječ je o ispravi u kojoj se u Rabu rapski knez i čitava općina obvezuju duždu i mletačkoj općini da će sudjelovati u pothvatu kod Zadra zajedno s mletačkim snagama i »sa svim ljudima cijeloga krčkog otoka i cijeloga osorskog otoka«. Dakle, nije riječ o ugovoru rapske, krčke i osorske općine, već samo rapske. Mi smo sa svoje strane naglasili da se u ugovoru »ne spominje krčke knezove očitto zato što krčkih knezova više nema na otoku« (L. MARGETIĆ, *Iz vinodolske prošlosti*, cit., bilj. 9, 47). To je pogrešno. Kako je riječ o ugovoru s Rabom, razumljivo je da se u njemu ne spominju ni krčki ni osorski knezovi. Ugovor sklopljen u Rabu ne može se, dakle, upotrijebiti kao dokaz da u to vrijeme krčkih knezova više nije bilo na Krku.

³⁵ Vidi V. KLAIĆ, n. dj., (bilj. 26), 311, br. 32.

Ivan upravo »comes Veglensis«. Naprotiv, u ispravi br. 2 iz 1153, koja po svom sadržaju nije sumnjiva, piše jasno »consilio domini Doymi Veglensis felicis comitis«; u ispravi br. 3 od 30. kolovoza 1172, koja je doduše nesumnjivo krivotvorina, ali su za nju mnogi vrlo pouzdani podaci preuzeti iz drugoga vrela, piše također jasno »Ego Bartholomeus comes Veglensis subscripsi«. Toliko za ranije razdoblje. Nakon 1260, tj. nakon što su Mleci ponovno dodijelili Krk krčkim knezovima, knez Fridrik je 1280. »comes Vegliensis«. ³⁶ I konačno, našu interpretaciju Ivanove »mutne« titule treba povezati sa činjenicom da se njegovu braću ne naziva comes Vegle ili slično.

Da je upravo Ivan II volio »mutiti« s titulama vidi se i po ispravi od srpnja 1242, izdanoj u Splitu ³⁷ po kojoj je on »comes Modrussae et Vinodolii«, premda je više nego sporno da li je takvu titulu smio nositi na temelju darovnice od 10. ožujka koja je dana samo *uvjetno*, tj. uz uvjet da krčki knezovi naknadno podnesu stare izvorne isprave (a ne prijepise), a to se dogodilo tek 1251. Ali, začudo, on se u ispravi iz 1242. ne zove i comes Vegle, očito zato što nije imao nikakva pravna temelja da se tako titulira.

U svakome slučaju, ako se 1242. Ivan II ne usuđuje nazvati comes Vegle, ako si 1243. Fridrik I i Bartol III ne usuđuju dodijeliti isti naziv, a isto tako ni Fridrik II 3. svibnja 1245, onda nam se čini da se mudro smišljenu titulu Ivana II u ispravi od 1. svibnja 1245. ne bi smjelo nikako tumačiti kao da je on zaista bio »pravi« comes Vegle, postavljen od nadležne vlasti. Pa ipak, premda knezovi Ivan II, Fridrik I, Bartol III i Vid III nisu imali legalno pokriće za svoju vlast nad Krkom, oni prema ispravi br. 12 iz 1243. još uvijek čvrsto drže grad Krk (acta sunt hec et testificata in Vegla). Tek iz jedne isprave iz 1248. god. ³⁸ proizlazi da na Krku vlada knez poslan iz Mletaka a ne naši knezovi. Smatramo da ta isprava daje uvjerljive argumente za tvrdnju da su Mleci stekli realnu vlast nad Krkom najmanje godinu dana ranije, tj. 1247. Prema toj ispravi »Marcus Contarenus de mandato domini ducis comes Veglensis« savladao je 5 uglednih Krčana koji su pod zakletvom izjavili koji su Krčani plemići, pa zbog toga ne plaćaju bilo kakva podavanja (nunquam dederunt aliquod tributum nec dacia) i, usto, koje su Krčane prethodni krčki knezovi smatrali plemićima tako da nisu davali »nikakve namete i podavanja« (nullum tributum uel dacia). Vidi se da je razlog ispitivanja plemenitoga položaja pojedinih Krčana i krčkih obitelji bio u tome da se utvrdi tko je obavezan, a tko ne na plaćanje raznih podavanja. To ujedno znači da je mletačka vlast vjerojatno tek 1247. držala toliko čvrsto cijeli otok Krk u svojim rukama - vjerojatno vojnom intervencijom - da je mogla pomišljati na ubiranje podavanja od stanovništva, a to je uostalom, uvijek jedan od važnijih, često i najvažniji razlog borbe za vlast nad nekim područjem. Dakako, čim su Mleci počeli tražiti razna podavanja, plemeniti Krčani odmah su se usprotivili tome da bi plaćali ono čega su dotad bili oslobođeni. Značajno je da se među petoricom plemića koji su davali iskaz o plemenitosti, tj. oslobođenju od plaćanja poreza, nalazi i neki Branicius de Castromuscho, iz čega slijedi da je 1248. god. cijeli otok pod vlašću Mletaka.

Mlečani su pokušali izgurati krčke knezove iz Krka u doba ekspanzionističke i agresivne politike dužda Jakoba Tiepola koji je vladao od 6. ožujka 1229. do 22. svibnja 1249. Pri tome, veliku je ulogu igrala i duždeva obiteljska politika; dužd je svojim sinovima nastojao osigurati lavlji dio onoga što su Mleci trebali osvojiti i zadržati. Lo-

³⁶ LJUBIĆ, n. dj., (bilj. 22), I, 126, br. CLXXV.

³⁷ CD IV, 155, br. 140.

³⁸ CD IV, 356-359, br. 318 od 10. srpnja 1248.

vru je, čini se, namijenio Krk, Ivanu je dodijelio Osor, a Petar je 1236. postao potestat Treviza, a 1237. Milana. U odnosu na Dalmaciju mletačka ekspanzija je izgledala to privlačnija što je strašan mongolski upad 1241/1242. uzdrmao same temelje hrvatsko-ugarske državne zajednice. Ali, agresivna politika dužda Jakoba Tiepola ometala je uvelike trgovačke interese mletačkih dobrostojećih slojeva, osobito onih vrlo bogatih i vrlo utjecajnih. Oni su već od 1246. počeli ograničavati duždeve ovlasti, a 1249. naprosto ga »voljom građanstva« prinudili na ostavku. Na vlast su došli oni predstavnici viših mletačkih slojeva koji su se već sredinom 1245. pokušali sporazumjeti s vrlo sposobnim i opasnim carem Fridrikom II, koji je u svojoj žestokoj borbi protiv pape mletačkoj trgovini i mletačkoj moći nanosio neugodne udarce i stalne prijetnje. On je, kao što je poznato, podbadao Anconu na gusarske pothvate koji su itekako ometali plovidbu po Jadranu, a Pulu i Zadar na ustanak protiv mletačke vlasti³⁹ itd.

Novoobjavljene isprave o kojima je ovdje riječ dokazuju da je car Fridrik II svoje prste imao i na Krku. Naime, obje isprave br. 14 i 15 od 1. odnosno 3. svibnja 1245. imaju ovu notarsku klauzulu kako je donosi izdavač: »Ego Petrus notarius percipiente (?) domino imperatore Federico ibi presens rogatus hoc scripsi«. Izdavač je ispravno stavio upitnik nakon riječi percipiente. U sačuvanim prijepisima (original nije sačuvan) stoji »pp«. Jedan od tih prijepisa je iz 1246, dakle učinjen je već u godini koja slijedi ispostavljanju isprave, ali ostaje otvoreno pitanje da li je prepisivač točno prepisao siglu. Možda je u originalu stajalo *pp*, tj. praecipiente (»po nalogu«), ali to je nagađanje. Uostalom, to je manje važno. Odlučujuće je da se na Krku našao notar »gospodina cara Fridrika« - dakle ne puki »imperiali auctoritate notarius«. Nije li vjerojatno da je notar Petar bio u misiji cara Fridrika, koja nam nije pobliže poznata. Svakako je u svibnju 1245. još uvijek trajao otvoreni sukob Fridrika II s Mlecima, pa bi dolazak njegova izaslanika na dvor krčkih knezova, koji su s Mlecima u to doba imali još posve neraščišćene račune (znamo da je tadašnja generacija krčkih knezova priznata od Mletaka tek 1260!), bio itekako razumljiv.

S druge strane, okolnost da se na Krku 10. srpnja 1248. pojavljuje kao knez Marko Contarini, a ne Lovro Tiepolo, postaje u svjetlu naprijed navedenih prilika u Mlecima razumljiva. Zvijezda se dužda Jakoba Tiepola počela gasiti već u drugoj polovici 1245. Da li je Lovro Tiepolo ikad bio stvarnim, a ne samo titularnim krčkim knezom? On se 10. travnja 1253. naziva krčkim knezom, ali to je u to doba sigurno samo počasna titula. Kako je malo vjerojatno da je on postao krčkim knezom u vrijeme nakon 1248, kada je njegov otac već bio pred padom, ne preostaje drugo nego pretpostaviti da je on bio onaj mletački osvajač koji je negdje 1247. godine istjerao naše krčke knezove, možda tom prilikom dobio od oca počasni naslov »comes Vegle« i nato krenuo prema drugim političkim aktivnostima u Mlecima. Izgleda da je Lovro kao značajna vojnička ličnost bio na Krku dva puta: prvi put prilikom osvajanja, vjerojatno 1247. godine, i drugi put, sredinom 1251, kada je pokušao spriječiti krčke knezove da se silom vrate na Krk.

³⁹ Vidi npr. S. ROMANIN, *Storia documentata di Venezia*, Venezia³ 1973, II, 163.

VII. Kada su se krčki knezovi vratili na Krk

V. Klaić smatrao je da je do toga došlo nakon što je u travnju 1261. mletački dužd podijelio Škineli i potomstvu te sinovima Vida III i potomstvu »čitavu knežiju krčku (...) i otok Prvić«. ⁴⁰ N. Klaić tvrdila je da »pojedinstvi o toj borbi knezova za uspostavu vlasti na krčkom otoku nisu doduše poznate, ali nema sumnje da je borba bila žestoka. Krčkima polazi napokon za rukom da istisnu suparnika, možda i zato što umire dužd Jakov, otac krčkoga i osorskog kneza« pa je kao posljedica toga »najzad postignut novi sporazum prije 6.IV.1260«. ⁴¹ U podrobniju analizu N. Klaić nije ulazila.

Smatramo da je pristup N. Klaić ispravniji. Mi smo još 1980. tvrdili da su krčki knezovi osvojili Krk još u ranim pedesetim godinama, točnije u drugoj polovici 1251. ⁴² Opaska N. Klaić da je uspjehu krčkih knezova pomogla smrt dužda Jakoba Tiepola nije točna. Naime, on je umro 9. srpnja 1249, ali već kao privatna osoba, jer se morao zahvaliti na dužnosti 22. svibnja 1249, s time da je njegova vlast u Mlecima počela osjetljivo opadati već nekoliko godina ranije. Smrt Jakoba Tiepola nije za krčke knezove i Mletke bila od bilo kakvog interesa. Ali, ostaje zdrava jezgra razmišljanja N. Klaić. Naše analize što smo ih proveli u 1980. pokušat ćemo ovdje ponešto proširiti uz napomenu da diskutiramo o tome - dakako, na osnovi novih podataka, ne smatramo zaključenom.

Analize treba svakako započeti obradom ovih dosad zanemarenih podataka i odluke mletačkoga Velikoga vijeća od 9. travnja 1260: »Et de tempore preterito solvere debebant ducatu et communi Venetiarum censum et regaliam secundum dictam rationem libras noningentas, omni occasione remota. Et debeant concordium factum cum nobilebus viris Joanne, Laurentio et Jacobo Teupolo ac Jacobo de Canali habere firmum et observare, sicut factum est et sicut per arbitros est vel fuerit ordinatum. Item quod illi qui exiverint de Vegla tempore quo exivit dictus nobilis Laurentius, debeant reddere bona et possessiones eorum, que reperta fuerint, infra unum mensem, et que devastata fuerint debeant facere refici.« ⁴³ Što se time zapravo određuje? V. Klaić koji je o krčkim knezovima napisao vrlo temeljitu i do danas daleko najpouzdaniju knjigu, pozabavio se prilično iscrpno s odlukom Velikoga vijeća od 9. travnja 1260, ali o upravo navedenom tekstu - ne kaže takoreći ništa. On spominje druge odredbe i dodaje: »Pored ovih najzamašnijih uslova biše predloženi još mnogi drugi manjega dosega i napokon bi određeno kako da se namire učinjene štete za predašnjih nemira«. ⁴⁴ N. Klaić također je obradila prilično podrobno odluku od 9. travnja 1260, ali o tekstu što smo ga citirali ne govori ni jedne jedine riječi. ⁴⁵ Žic-Rokov je također razmjerno opširno pisao o odluci od 9. travnja 1260, ali, kako se u tome dijelu svoga rada držao V. Klaića, i on je zanemario citirani tekst. ⁴⁶ Obveze koje su citiranim tekstom nametnute krčkim knezovima nisu najvažniji dio odluke od 9. travnja 1260, pa je

⁴⁰ V. KLAJĆ, n. dj., (bilj. 26), 100.

⁴¹ N. KLAJĆ, n. dj., (bilj. 33), 195.

⁴² L. MARGETIĆ, *Iz vinodolske prošlosti*, cit., (bilj. 9), 48-51.

⁴³ Š. LJUBIĆ, n. dj., (bilj. 22), I, 92.

⁴⁴ V. KLAJĆ, n. dj., 99.

⁴⁵ N. KLAJĆ, n. dj., 135-137.

⁴⁶ I. ŽIC-ROKOV, n. dj., (bilj. 8), 38-39.

to svakako jedan od razloga zašto se autori nisu s njima pozabavili. K tome, one su donekle i nejasne, pa je vjerojatno i u tome razlog što se šutke prelazilo preko njih.

Citirani tekst sadrži tri različite odredbe.

U prvoj se odredbi govori o tome kome će krčki knezovi plaćati 900 libara godišnjeg podavanja za *proteklo vrijeme*. Naime, u prethodnoj odredbi, koju nismo citirali, određuje se da će krčki knezovi ubuduće plaćati 900 libara od čega 700 mletačkoj općini, a 200 Lovru Tiepolu dok živi, s time da nakon njegove smrti i tih 200 libara treba plaćati mletačkoj općini. Odredba koju smo kao prvu citirali određuje da za proteklo vrijeme svih 900 libara treba plaćati mletačkoj općini, i to bez ikakve mogućnosti da to izbjegnemo (*omni occasione remota*). Ta odredba iznenađuje. Naime, na koje se ona vrijeme odnosi? Čini se da je to moralo biti jasno i Velikome vijeću i krčkim knezovima: riječ je o vremenu otkako su krčki knezovi ponovno preuzeli vlast nad Krkom. Ako su naše analize iz 1980. točne, onda iz njih proizlazi da je to moralo biti približno u drugoj polovici 1251. godine. To znači da su krčki knezovi morali platiti »zaostatke« od nekih 8 godina, tj. 7200 libara, što je doista golemi iznos, pogotovo ako uzmemo u obzir da su obje loze morale još dodatno investirati 10.000 libara u nekretnine na užem mletačkom području tijekom 10 godina. Vrijedi napomenuti da je rok od 10 godina počinjao tek nakon proteka četiri godine. Zašto? Izgleda nam vjerojatno da je taj »poček« od četiri godine dat upravo zato da bi krčki knezovi kroz to vrijeme namirili onih 7200 libara koje su bili obvezni platiti za »proteklo vrijeme«. Mleci su očito pri tome mislili na što »ravnomjernije opterećenje« krčkih knezova. Naime, u tih prvih četiri godine⁴⁷ trebali bi krčki knezovi platiti mletačkoj državi »zaostatke« u visini od oko 1800 libara godišnje, tj. $1800 \times 4 = 7200$, a u daljnjih 6 godina investirati po 1666 libara, tj. $1666 \times 6 = 9996$ (tj. zaokruženo 10.000 libara). K tome dolazi, dakako, još i onih 900 libara koje je trebalo plaćati svake godine na ime godišnjeg podavanja. Vidi se da su krčki knezovi bili itekako opterećeni tim obvezama - ali one su im se isplatile, jer su *prvi put u svojoj povijesti* konačno mogli smatrati posjed Krka pravno osiguranim za buduća pokoljenja, sve dok je postojao ijedan muški potomak vezan muškom linijom, makar samo i iz jedne loze. Uostalom, krčki su se knezovi sigurno zdušno pobrinuli da sve te terete prebace na krčke stanovnike.

Iduća je rečenica lako razumljiva. Njome se određuje da krčki knezovi trebaju poštovati nagodbu (*concordium*) sklopljenu s Ivanom, Lovrom i Jakobom Tiepolo i Jakobom de Canali. Spomenuti Tiepolovci su dobro poznati Ivan, koji je u to doba bio osorski knez, Lovro - njegov brat, koji je vjerojatno 1251. istjeran iz Krka, i Jakob - Lovrin sin, u to doba mladić, koji je kasnije odigrao izvjesnu (ne osobito značajnu) ulogu u mletačkoj povijesti, za razliku od brata Lovre, koji je uz ostale vrlo značajne aktivnosti koje je obavljao u razna doba po čitavom Sredozemlju, bio duždem od 23. srpnja 1268. do 16. kolovoza 1275.

Naprotiv, treća rečenica je nejasna. Smatramo da je čitanje pogrešno i da umjesto »illi« treba stajati »illis«. Ako učinimo tu malo korekciju, rečenica postaje

⁴⁷ I. ŽIC-ROKOV, n. dj., (vidi bilj. 8), 39 i N. KLAJČ (vidi bilj. 33), 136 pogrešno misle da je krčkim knezovima dan rok za investiranje od 10 godina nakon što proteče prvih 4 godine, tj. da je rok ukupno iznosio 14 godina. To nije tako. I u odluci Velikoga vijeća od 9. travnja 1260 (Š. LJUBIĆ, n. dj., I, 91) i u koncesiji dužda Rajnerija Zena od travnja 1261 (Š. LJUBIĆ, n. dj., I) izričito se određuje »infra decem annos venturos« i to »a quatuor annis proxime venturis in antea«, tj. unutar idućih deset godina, počevši od četvrte iduće godine unaprijed.

savršeno jasnom. Naime, riječ »debeant« sigurno se odnosi na krčke knezove jer se »debeant« i »teneantur« u smislu obveze krčkih knezova u prethodnom tekstu odluke Velikoga vijeća od 9. travnja 1260. ponavljaju sedam (zapravo devet!) puta u tom smislu, naime u smislu obveze krčkih knezova. Prijevod bi dakle glasio: »Nadalje, onima, koji su otišli iz Krka u doba kada je (iz Krka) izašao plemeniti muž Lovro, (krčki knezovi) trebaju vratiti imovinu i nekretnine koje postoje, i to u roku od mjesec dana, a ono što je uništeno moraju dati obnoviti«. Obveza je toliko razumljiva i logična da je suvišno svako dodatno objašnjenje.

Naša interpretacija prve citirane rečenice govori u prilog našoj tezi iz 1980. da su krčki knezovi istjerali Tiepolovce u drugoj polovici 1251. godine. Visina zaostataka (7200 libara) odgovarala bi počeku od četiri godine koji su Mlečani odobrili krčkim knezovima za investiranje 10.000 libara na uži mletački teritorij, premda bi se, dakako, poček mogao i drukčije tumačiti, naime, da su krčki knezovi bili toliko iscrpljeni borbom s Tiepolovcima da im je plaćanje 900 libara godišnje bilo posve dovoljno opterećenje za prvih četiri godine. Ako bi naša teza iz 1980. bila pogrešna, tj. ako bi krčki knezovi uspjeli istjerati Tiepolovce npr. 1258. ili 1259, onda bi njihovi zaostaci bili mnogo manji.

Ovdje treba istaknuti još jednu važnu vijest. Naime, prema ispravi od travnja 1199.⁴⁸ krčki knez Vid II obvezuje se da će upravljati Krkom u skladu s mletačkom koncesijom od lipnja 1198. Mislimo da je neobično značajno da se ta Vidova izjava sačuvala *samo u prijepisu iz veljače 1256*. Prijepis je učinio Conradus de Johanne, mletački notar. Zašto je baš ta isprava iz 1199. prepisana upravo početkom 1256. godine? Jasno je da prijepis nije učinjen iz nekih razloga znanstvenog istraživanja krčke prošlosti, nego da je morala postojati neka važna okolnost koja je nekoga u Mlecima potakla da zatraži izradu prijepisa. Mislimo da je očito da su Tiepolovci tužili krčke knezove pred nadležnim mletačkim sudom i dokazivali da krčki knezovi nemaju na krčko kneštvo nikakva prava. I to je doista bila, pravno gledano, bolna točka položaja krčkih knezova na Krku. Njihov je otac Vid II dobio (zajedno s bratom Henrikom i bratićem Ivanom I) godine 1199. od Mletaka na upravu krčko kneštvo samo za trajanja života te trojice - a nova generacija nije nikada dobila obnovu koncesije. Tijekom parnice obitelj Tiepolo pronašla je u mletačkim arhivima dokument iz 1199. koji je bjelodano dokazivao da je otac živućih krčkih knezova imao samo osobno, a ne i nasljedno pravo na krčko kneštvo. To je razlog zašto je u veljači 1256. učinjena kopija isprave iz 1199, toliko neugodne za krčke knezove. Ne vidimo tko bi drugi bio toliko zainteresiran za tu ispravu osim Tiepolovaca. Unatoč tome dokumentu, parnica se produžila za daljnje četiri godine. A kada je počela? Ako je prijepis iz veljače 1256, onda je parnica morala početi najkasnije 1255 (a možda i godinu-dvije ranije). Time smo vrijeme tjeranja Lovra Tiepola iz Krka spustili na 1254/1255. godinu. Dodajmo tome da je Lovro od 1255. bio jedan od glavnih mletačkih vojnih komandanata u teškim borbama Mletaka i Genove. Ali i prije 1255. Lovro je bio u centru mletačkoga političkoga, vojnoga i mondenoga života. O tome postoje vrlo iscrpni podaci u početku 1253, a njegove trgovačke aktivnosti zabilježene su nešto kasnije, 10. travnja 1253, kada je pozvan da iskupi neki zalog »u roku od osam dana nakon što se vrati iz Milana«. Njega se pri tome titulira »krčki knez«, ali to je u travnju 1253 (a valjda i ranije) samo počasna titula, slično tituli krčkog kneza Bartola V, koji se kitio naslovom »kneza Hvara i Brača«. Naime, Lovro nije mogao početkom 1253. biti u centru mle-

⁴⁸ CD II, 316, br. 298.

tačkoga političkoga života i ujedno stvarno biti upraviteljem Krka. Tako se vrijeme tjeranja Lovre iz Krka nužno spušta najkasnije na 1252. Ali ni na tome ne možemo stati. Lovro je bio previše značajna, čak jedna od centralnih ličnosti tadašnjega mletačkoga života da bi se zadovoljio čamiti na Krku. I doista, 10. srpnja 1251.⁴⁹ nalazimo ga u Mlecima prilikom utvrđivanja teksta ugovora s Genovom! Posve je nevjerojatno da je Lovro Tiepolo u to vrijeme još uvijek bio krčkim knezom i u isto vrijeme sudjelovao u najvažnijim državnim poslovima, o kojima je ovisila sudbina Mletačke Republike.

Time se ponovno potvrđuje rezultat naših istraživanja iz 1980. godine. Sigurno je da 5. travnja 1251. godine krčki knezovi još nisu u posjedu Krka.⁵⁰ To izričito kaže isprava Bele IV od toga datuma. S druge strane, kako Lovro Tiepolo 10. srpnja 1251. vrlo aktivno sudjeluje u najvažnijim odlukama u najvišim mletačkim državnim organima, on očito ne upravlja Krkom, jer su ga (poslije 5. travnja) protjerali krčki knezovi.

Uostalom, upravo 1251. godine krčki su knezovi na vrhuncu svoje moći, jer već spomenutom ispravom od 5. travnja 1251. oni konačno dobivaju definitivno neprieporno i bezuvjetno nasljedno pravo na svoje kontinentalne posjede Modruš i Vinodol. Do 1251. oni su samo faktički u vlasti Modruša i Vinodola, od 1251. oni su i pravno priznati od nadležne vlasti, hrvatsko-ugarskog vladara.

S ponovno uspostavljenom vlašću krčkih knezova nad Krkom u 1251.⁵¹ povezano je i priznanje glagoljanja (uz poznata ograničenja) na Krku 26. siječnja 1252. od strane opreznoga i vještoga pape Inocenta IV. On je i time dao na znanje da je uz krčke knezove, a protiv Mletaka. Ne treba zaboraviti da je »neprirodna veza« pape i Mletaka protiv cara Fridrika II naglo slabila poslije 1245. godine i da je Inocent IV od te godine privukao na svoju stranu i Belu IV koji se 29. lipnja 1244. morao odreći Zadra u korist Mletaka. Koalicija papa- Bela IV-krčki knezovi bila je usmjerena protiv Mletaka, pogotovo nakon smrti Fridrika II, koja je oslobodila Inocenta IV toga neugodnog protivnika.

VIII. Položaj loze Škinеле na Krku

U literaturi se prihvaća mišljenje V. Klaića⁵² da su u XIV. stoljeću članovi Vidove loze imali na Krku glavnu riječ te da su Škinelići igrali sporednu ulogu. Po V. Klaiću Nikola I, regent iz Škineline loze, posve je zavisan od Fridrika III, »te čini sve s njegovom privolom«⁵³, pa su čak prilikom Nikolina darovanja mnogih posjeda novo-sagrađenoj crkvi Sv. Nikole kod Vrbnika i darovatelj i obdareni samostan »smatrali za potrebno da se ta zadužbina potvrdi od kneza Fridrika III«.⁵⁴

Međutim, u ispravi od 30. prosinca 1323,⁵⁵ na koju se V. Klaić pri tome poziva, nije riječ ni o kakvoj potvrdi darovanja sa strane Fridrika III. U njoj Fridrik III i mno-

⁴⁹ G. L. Fr. TAFEL i G. M. THOMAS, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig* u: *Fontes Rerum Austriacarum*, XII, T. I, Wien 1856, II, 460.

⁵⁰ CD IV, 442-444, br. 383.

⁵¹ CD IV, 479, br. 415.

⁵² V. KLAIĆ, n. dj., 133.

⁵³ N. dj., 131.

⁵⁴ N. dj., 134.

⁵⁵ CD IX, 162, br. 133.

gi drugi prisutni figuriraju kao svjedoci i ni u kojem drugom svojstvu. U njoj nema ni traga bilo čemu iz čega bi se moglo zaključiti da Nikola I nije posve samostalan pri svojem odlučivanju. Iz isprave se vidi da je Nikola I, »comes Vegle, Quaris et Brazis« doista vrlo bogato obdario crkvu koju je dao sagraditi (fundavi et hedificari feci). Pri tome je za sebe i svoje muške potomke pridržao puno patronatsko pravo (plenum ius-patronatus) i pravo izbora kapelana odnosno upravitelja (ellectionem et presentationem capellani sive rectoris et rectorum). Fridrik III pojavljuje se u protokolu isprave zajedno s mnogim drugim osobama isključivo u funkciji svjedoka pravnog akta darovanja. I u eshatokolu pojavljuju se Fridrik III i neki sudac Nikola, ali je i ovdje njegova funkcija ograničena na vjerodostojnost isprave kao dokaznog sredstva (Ego comes Fredericus manum misi; Ego iudex Nicholaus manum misi). Kad bi se radilo o bilo kakvom pravu Fridrika da potvrdi valjanost samog darovanja, onda bi Fridrik dodao npr. klauzulu »laudo et confirmo« ili na neki drugi način dao suglasnost.

Ukratko, isprava o Nikolinom darovanju iz 1323. godine dokaz je da je Nikola I bio vlasnik mnogih zemalja na širem vrbničkom području, a iz opisa darovanih zemalja vidi se da su i ostali članovi Škineline loze oko Vrbnika još i nakon darovanja imali dosta zemalja u privatnom vlasništvu.

N. Klaić jedva da se dotakla toga problema: prema sporazumu »između Venecije i Krčkih« koji je »postignut prije 6. IV. 1260« krčko je kneštvo prepušteno dvjema lozama »Schineli i njegovim nasljednicima i sinovima kneza Vida i njegovim nasljednicima za vječno na polovicu (potcrtala N. K.).«⁵⁶ Škinelići ostaju na Krku, ali je i tamo njihov položaj podređen, pa npr. Fridriku III, starješini Vidove loze nakon 1317. »priznaje prvenstvo i Skineline loze«. N. Klaić nešto je opširnija tek u opisivanju sudbine Škinelića nakon 1358. godine kada preostaju još samo dva člana te loze, Nikola II i njegov sin Marko. Nikola II izdržava se »od mletačke milostinje«.⁵⁷

Po svemu se čini da je 1357. predstavnik Vidove loze, Bartol VIII naprosto oduzeo Škinelićima svu njihovu imovinu koju su imali na Krku,⁵⁸ vjerojatno uz izliku da su pristaše Mlečana koji su u ratu s kraljem Ludovikom doživjeli težak poraz - jedan od najtežih u njihovoj stoljetnoj povijesti. Otimačina posjeda Škinelića na Krku sigurno je strahovito pogodila ugled i bogatstvo Škinelića, ali N. Klaić ipak pretjeruje. Ne smije se zaboraviti da su Škinelići prema obvezi iz 1260/1261. morali investirati u Mlecima 5.000 libara pa je njihov imetak barem u Mlecima ipak morao još biti posve pristojan. Da je tome tako, vidi se po oporuci Nikole II od 22. travnja 1377, učinjenoj u Krku kojom je on od kamata svojega imetka u Mlecima ostavio stanovništvu grada Krka godišnje 150 libara, a franjevačkom samostanu na Krku godišnje 15 dukata. Takva oporuka ne daje baš sliku ekonomski posve ruiniranog čovjeka.⁵⁹ Nikola II nije umro ubrzo nakon sastavljanja oporuke iz 1377. već je sa sinom Markom III stupio u mletačku službu na Kreti, ali su i on i sin opetovano odlazili s Krete zbog privatnih poslova, pa su im Mleci snizili plaću na polovicu. Još 15. listopada 1386.⁶⁰ odobrava se Nikoli II boravak u Mlecima uz sniženu plaću u visini od četiri dukata mjesečno, i to također »pro tempore futuro«. U svojoj molbi on je naveo da je »lišen svoga imetka«

56 N. KLAJĆ, n. dj., (bilj. 33), 135.

57 N. dj., 140-141.

58 Š. LJUBIĆ, n. dj., (bilj. 22), II, 350, br. DXXXII.

59 CD XV, 271, br. 195.

60 Š. LJUBIĆ, n. dj., (bilj. 22), IV, 231, br. CCCXXXI.

(očito na Krku) i prezadužen. Ipak se pri tome ne smije zaboraviti na njegove prihode iz imovine u Mlecima o kojima on piše u svojoj oporuci iz 1377. i koji su mu i dalje ostali na raspolaganju, jer su oporučne raspoložbe stupale na snagu tek njegovom smrću. Bogataš baš nije bio - a usto je bio neizmjereno daleko od ugleda i moći koje je imao kao knez idealne polovice krčkoga kneštva.

Vidova loza, otjeravši Škineliće i prigrabivši njihov dio kneštva i privatne posjede, postala je tako od 1358. još moćnijom i još bogatijom nego prije te godine. Bartol VIII i njegovi sinovi Stjepan I i Ivan V bili su toliko moćni i bogati da su se ubrajali među najuglednije velikaške obitelji hrvatsko-ugarske državne zajednice i sve se više povezivali i s austrijskim visokim plemstvom. Bartol VIII dao je devinskoj gospodi visok zajam pa je u zalag dobio grad Rijeku.⁶¹ God. 1365. Hugo Devinski vratio je zajam, a Stjepan I i Ivan V vratili su Rijeku. Čini se da su se krčki knezovi bavili mišlju da preotmu Devincima vrlo važnu utvrdu Gotnik nedaleko od Klane. Da bi im se to spriječilo, morali su se obvezati da ni oni ni njihovi nasljednici neće nikada isticati bilo kakve zahtjeve prema Gotniku. A iduća generacija, Nikola IV, sin Ivana V, koji je, osim Krkom, vladao i golemim kontinentalnim posjedima (1394-1432), bio je najmoćniji član krčke obitelji, koja se upravo od njega počinje nazivati Frankapan.

Pa ipak - na osnovi čega je Vidova loza od Bartola VIII držala Krk? Mletačke je vlasti i pravno nestalo, jer su se ugovorom s Ludovikom I od 18. veljače 1358. odrekli svih naših krajeva. Samim time nestao je i pravni temelj vlasti krčkih knezova na Krku. Hrvatsko-ugarski kralj mogao im je oduzeti Krk kadgod je htio i dodijeliti ga nekom svom sljedbeniku - a potvrdnica npr. kralja Žigmunda prethodnih privilegija u korist Vinodola i Modruša od 11. studenog 1392.⁶² nije, dakako, obuhvaćala Krk, jer prethodni hrvatsko-ugarski kraljevi nisu bili suvereni Krka, već Mleci. To je moralo biti jasno i samim krčkim knezovima i hrvatsko-ugarskom kralju, pa bi bilo više nego zanimljivo temeljitije istražiti njihove međusobne odnose s obzirom na tu okolnost. Tek veliki Nikola IV Frankapan uspio je 1. studenoga 1412. ishoditi od kralja Žigmunda pravno pokriće za držanje Krka, i to za sebe i za svoje potomstvo.⁶³ Opasnost koja je vrebala nad krčkim knezovima u odnosu na priznanje Krka trajala je dakle ne samo do 1260, kada su konačno priznati kao nasljedni knezovi, nego i od 1358. do 1412. godine.

⁶¹ O toj povezanosti vidi uz nezaobilazni i detaljni rad V. KLAIĆA (bilj. 61) i L. MARGETIĆ, *Knapi frankapanskih (i zrinskih) primorskih posjeda*, *Starine*, 58, 1980, 177-191.

⁶² CD XVII, 477, br. 345.

⁶³ Š. LJUBIĆ, n. dj., (bilj. 22), VII, 21-22.

SUMMARY

ON SOME PIECES OF INFORMATION FROM NEWLY PUBLISHED
SOURCES FOR THE OLDER HISTORY OF KRK

The Author analyzes 30 documents from the State Archive in Venice (Mensa patriarcale) dealing with the history of Krk, published recently by J. Kolanović in vol. I of this journal (1991). 24 of these were not previously published and, as we are dealing with documents from the 12th century onwards for which period we have relatively few sources, they are of great interest for a better knowledge of the history of Croatia.

The analysis of documents nos. 1, 2 and 3, dated in 1153 and 1172 leads the A. to the conclusion that they are counterfeited, which means that even after that year the inhabitants of Omišalj were patrons of the church of St. Martin and that mass was read in Old Slav language. Documents nos. 6 (1175), 12, 14, and 15 deal with the long-lasting conflict between the Omišalj patrons of the same church and the Murano monastery of St. Cyprianus, because the people of Omišalj obstinately defended their rights. Only in 1298 the Doge Pietro Gradonigo stands up vigorously in favour of the rights of the monastery of St. Cyprianus.

Particularly important are the new pieces of information on the Counts of Krk, among others those that confirm that Bartol V still lived in 1300 and that his son Marko I participated in public life in 1299. Furthermore, the published documents prove that the Counts of Krk temporarily lost their title in the 40-ies of the 13th century. Fridrik and Bartol are mentioned in documents nos. 12, 14 and 15, dated in 1243 and 1245. The Counts of Krk succeeded in returning to the island in the second half of 1251, when they expelled the members of the Tiepolo family. Finally, the A. analyzes the position of one branch of the Counts of Krk, the so-called Škinelić, banished from Krk by another branch of the family in 1358.

RIASSUNTO

ALCUNE OSSERVAZIONI RIGUARDANTI I DOCUMENTI SULLA STORIA
DELL'ISOLA DI VEGLIA RECENTEMENTE PUBBLICATI

L'autore analizza 30 documenti tratti dall'Archivio di Stato di Venezia (Mensa patriarcale), riguardanti la storia dell'isola di Veglia, pubblicati da J. Kolanović nel primo tomo di questo periodico, uscito nel 1991. Di questi 30 documenti perfino 24 non sono stati finora noti al pubblico. Siccome si tratta del periodo dal secolo XII in poi, cioè del periodo per il quale ci sono pervenute relativamente poche notizie, i documenti recentemente pubblicati sono di un'importanza basilare per l'approfondimento della nostra conoscenza della storia croata.

L'analisi dei documenti nr. 1, 2 e 3 (del 1153 e 1172) ha portato l'autore al risultato che si tratta di falsificati - il che significa che gli abitanti di Castelmuschio erano riusciti a rimanere patroni della chiesetta di S. Martino e che in questa chiesetta si continuava a celebrare la messa in lingua slava antica. I documenti nr. 6 (del 1175), 12, 14 e 15 si riferiscono alla vertenza tra i patroni di questa chiesetta, abitanti a Castelmuschio ed il monastero di S. Cipriano di Murano. La vertenza si protrasse per un periodo oltremodo lungo, perché gli abitanti di Castelmuschio difendevano accanitamente i loro diritti. Appena nel 1298 il doge Pietro Gradonico si espresse decisamente a favore del monastero di S. Cipriano.

Oltremodo importanti sono le nuove notizie sui Conti di Veglia. Così p. es. adesso sappiamo che Bartolo V visse persino fino all'anno 1300 e che suo figlio svolgeva attività pubbliche ancora nel 1299. I nuovi documenti confermano inoltre che i Conti di Veglia avevano temporaneamente perso l'isola di Veglia negli anni quaranta del secolo XIII: Federico e Bartolo, secondo i documenti 12, 14 e 15 erano attivi sull'isola negli anni 1243 e 1245. I Conti di Veglia riguadagnarono l'isola già nella seconda metà dell'anno 1251 cacciando dall'isola i membri della famiglia Tiepolo. Infine, l'autore analizza la posizione del ramo Schinella dei Conti di Veglia - cacciati dall'isola dall'altro ramo della stessa famiglia nel 1358.